

ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA EDUKACJI¹⁾

z dnia 2024 r.

**zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla
liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia**

Na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. c, d i g ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2024 r. poz. 737, 854 i 1562) zarządza się, co następuje:

§ 1. W rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. poz. 467, z późn. zm.²⁾) w załączniku nr 1 do rozporządzenia wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w części zatytułowanej „Przedmioty w liceum ogólnokształcącym i technikum mogą być nauczane w zakresie podstawowym lub zakresie rozszerzonym:” pkt 1 otrzymuje brzmienie:
„1) tylko w zakresie podstawowym: język łaciński, muzyka, plastyka, edukacja obywatelska, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, edukacja zdrowotna, etyka;”;
- 2) w części zatytułowanej „W liceum ogólnokształcącym i technikum są realizowane następujące przedmioty:”:
 - a) po pkt 11 dodaje się pkt 11a w brzmieniu:
„11a) edukacja obywatelska;”;
 - b) uchyla się pkt 22 i dodaje się pkt 22a w brzmieniu:
„22a) edukacja zdrowotna;”;
- 3) po części zatytułowanej „**Historia**” dodaje się część zatytułowaną „**Edukacja obywatelska**” w brzmieniu:

¹⁾ Minister Edukacji kieruje działem administracji rządowej – oświata i wychowanie, na podstawie § 1 ust. 2 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 grudnia 2023 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Edukacji (Dz. U. poz. 2717).

²⁾ Zmiany wymienionego rozporządzenia zostały ogłoszone w Dz. U. z 2020 r. poz. 1248, z 2021 r. poz. 1537, z 2022 r. poz. 622 i 1705, z 2023 r. poz. 314 i 1755 oraz z 2024 r. poz. 1019.

„Edukacja obywatelska

Głównym celem podstawy programowej w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska jest przygotowanie uczniów do świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego w społeczeństwie demokratycznym.

Przedmiot buduje i wzmacnia postawy patriotyczne młodych ludzi oparte na poczuciu tożsamości i dumie z przynależności do wspólnoty, trosce o małą i dużą Ojczyznę, poczuciu odpowiedzialności za jej kształt. Równolegle przedmiot kształtuje otwartość i szacunek względem innych, empatię i solidarność z innymi oraz zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego.

Wymagania ogólne podstawy programowej w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska dotyczą: rozumienia sfery publicznej, zainteresowania sprawami publicznymi oraz zaangażowania obywatelskiego, które razem składają się na postawę patriotyczną. Zgodnie z założeniami przedmiotu znajomość podstaw funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa oraz rozumienie najważniejszych dotyczących go zjawisk pozwalają rozwijać zainteresowanie nimi i wyrabiać sobie własne opinie w tych sprawach, co z kolei prowadzi do świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego.”;

- 4) uchyla się część zatytułowaną „**Wychowanie do życia w rodzinie**”;
- 5) po części zatytułowanej „**Wychowanie do życia w rodzinie**” dodaje się część zatytułowaną „**Edukacja zdrowotna**” w brzmieniu:

„Edukacja zdrowotna

Głównym celem podstawy programowej w zakresie przedmiotu edukacja zdrowotna jest rozwijanie zaawansowanych kompetencji uczniów związanych z całościową dbałością o zdrowie, z uwzględnieniem samodzielności w podejmowaniu świadomych decyzji zdrowotnych oraz odpowiedzialności za zdrowie własne i otoczenia. Uczniowie uczą się, jak kształtować swój potencjał zdrowotny i kulturę zdrowotną oraz budować bezpieczeństwo zdrowotne, stając się aktywnymi uczestnikami procesów prozdrowotnych w społeczeństwie.

Edukacja zdrowotna oprócz rozwijania alfabetyzmu zdrowotnego (ang. *health literacy*), koncentruje się na kształtowaniu zdolności krytycznego myślenia, analizy oraz oceny informacji dotyczących zdrowia. Proces ten szczególnie akcentuje umiejętność podejmowania trafnych decyzji zdrowotnych, zarówno w odniesieniu do własnych potrzeb, jak i potrzeb otoczenia oraz społeczności, w której uczniowie funkcjonują.

Kluczowym elementem jest również podejmowanie działań profilaktycznych i naprawczych, z uwzględnieniem aspektów zdrowia publicznego i środowiskowego.

Wymagania ogólne podstawy programowej w zakresie przedmiotu edukacja zdrowotna obejmują rozumienie powiązań między różnymi aspektami zdrowia (fizycznego, psychicznego, społecznego, seksualnego i środowiskowego) oraz czynnikami wpływającymi na ich kształtowanie, rozwijanie umiejętności analizowania i wykorzystywania wiarygodnych oraz rzetelnych źródeł informacji dotyczących zdrowia, a także promowanie zdrowego stylu życia i odpowiedzialności za zdrowie publiczne. Uczniowie kształtują zdolność współpracy i zaangażowania w działania prozdrowotne w społeczności szkolnej i lokalnej, z uwzględnieniem szeroko pojmowanego zdrowia oraz praktycznego wykorzystania zdobytej wiedzy w życiu osobistym i społecznym na obecnym etapie życia oraz w przyszłości.

Przedmiot edukacja zdrowotna charakteryzuje się interdyscyplinarnym charakterem, łącząc elementy nauk: o zdrowiu, nauk medycznych, społecznych, humanistycznych, przyrodniczych i ścisłych.”;

- 6) po części zatytułowanej „**HISTORIA ZAKRES PODSTAWOWY I ROZSZERZONY**” dodaje się część zatytułowaną „**EDUKACJA OBYWATELSKA ZAKRES PODSTAWOWY**” w brzmieniu:

„EDUKACJA OBYWATELSKA ZAKRES PODSTAWOWY

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Przedmiot edukacja obywatelska realizuje następujące cele kształcenia:

1. Cel – rozumienie sfery publicznej.

Uczeń rozumie najważniejsze zjawiska i procesy społeczne i polityczne oraz zasady nimi rządzące, poddaje je samodzielnej analizie i ocenie wykorzystując także perspektywę historyczną.

2. Cel – rozumienie oraz poszanowanie wartości i zasad demokracji.

Uczeń rozumie podstawowe zasady i mechanizmy demokratycznego państwa prawa, w tym prawa człowieka oraz odnosi je do codziennych sytuacji życiowych i poddaje analizie i ocenie.

3. Cel – zainteresowanie sferą publiczną i posiadanie własnych opinii.
Uczeń interesuje się wybranymi obszarami rzeczywistości społeczno-politycznej i w oparciu o wartości i sprawdzone informacje, formułuje i uzasadnia opinie w sprawach publicznych.
4. Cel – poszanowanie opinii innych osób.
Uczeń rozumie i szanuje perspektywę i opinie innych osób, rozpoznaje kwestie kontrowersyjne lub sporne, z szacunkiem do odmiennych opinii prezentuje własne zdanie i w dialogu poszukuje porozumienia.
5. Cel – zaangażowanie obywatelskie.
Uczeń identyfikuje problemy społeczne i poszukuje ich rozwiązań, angażuje się indywidualnie lub we współpracy z innymi w działania na rzecz dobra wspólnego lub ojczyzny.
6. Cel – wpływanie na władze publiczne i interakcje państwo-obywatel.
Uczeń potrafi załatwiać wybrane sprawy urzędowe i podejmować działania w interakcji z państwem; rozumie mechanizmy i formy uczestnictwa obywatelskiego i je wykorzystuje.

Realizacja celów kształcenia – wymagań ogólnych podstawy programowej w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska, zwłaszcza w ich praktycznym wymiarze wymaga szczególnego podejścia dydaktycznego. Dlatego przedmiot ten składa się z trzech równoważnych elementów nauczania i uczenia się, tj.:

- 1) opanowanie materiału – wiedza i umiejętności zdobywane przez uczniów wyodrębnione w siedmiu działach;
- 2) podjęcie czterech praktycznych działań obywatelskich;
- 3) realizacja grupowego projektu edukacyjnego (badawczego lub społecznego).

Elementy te wzajemnie się uzupełniają i tylko ich równoległa realizacja pozwala w pełni osiągnąć cele kształcenia.

Z uwagi na cele kształcenia – wymagania ogólne edukacji obywatelskiej, zwłaszcza przygotowanie do świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego, szczególnie istotne jest kształcenie i rozwijanie następujących umiejętności:

1. Umiejętność – poszukiwanie, weryfikowanie i analizowanie informacji na tematy społeczne i polityczne.
2. Umiejętność – określanie własnego zdania na podstawie danych, wartości, potrzeb, jego wyrażanie i uzasadnianie.
3. Umiejętność – prowadzenie z szacunkiem dla innych dialogu w kwestiach spornych.
4. Umiejętność – podejmowanie działań na rzecz rozwiązania wybranych problemów społecznych polegające na:
 - 1) identyfikowaniu i analizowaniu problemów społecznych w wybranym obszarze;
 - 2) formułowaniu propozycji rozwiązań problemów społecznych przez działania indywidualne, grupowe lub wpływanie na władze.
5. Umiejętność – wpływanie na władze publiczne polegające na:
 - 1) świadomym udziale w głosowaniu / wyborze przedstawicieli;
 - 2) umiejętności wpływania na władze publiczne przez dialog z władzą;
 - 3) umiejętności wpływania na władze publiczne przez formy protestu dopuszczone w porządku demokratycznym.
6. Umiejętność – załatwianie podstawowych spraw urzędowych i ochrona własnych praw w relacji z państwem.

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska obejmuje siedem działów, które odzwierciedlają 5 kręgów wspólnot, w których funkcjonuje uczeń – od szkoły, przez wspólnotę lokalną, Ojczyznę i wspólnotę europejską po wspólnotę międzynarodową. Dodatkowo wyodrębniono dział wprowadzający do tematyki edukacji obywatelskiej oraz dział dotyczący demokracji i prawa. Na tak podzielony materiał składają się wymagania szczegółowe pozwalające uczniowi zrozumieć najważniejsze zjawiska i procesy zachodzące w danym obszarze oraz umiejętności konieczne do świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego.

W podstawie programowej w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska szczególnie istotne jest umożliwienie uczniom zrozumienia bieżących wydarzeń społeczno-politycznych, w tym celu wprowadzono wymagania fakultatywne do wyboru przez nauczyciela, a w wielu wymaganiach pozostawiono nauczycielowi dowolność wykorzystania bieżących przykładów (np. gdy jest mowa o kompetencjach

poszczególnych organów władzy). Ważnym kryterium doboru przykładów w takich wymaganiach powinna być ich aktualność. Intencją sformułowania wymagań fakultatywnych jest możliwość dostosowania przez nauczyciela wymagań szczegółowych do kontekstu społeczności lokalnej i szkoły, poziomu już posiadanej wiedzy i umiejętności uczniów, ich zainteresowań oraz ułatwienie omówienia z uczniami wydarzeń bieżących.

Każde z wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności zawarte w tabeli łączy w sobie nową wiedzę, którą uczniowie powinni opanować oraz umiejętności, które powinni zdobyć.

Znak „X” w tabelach oznacza, że sposób pracy z danym wymaganiem powinien realizować dany cel kształcenia oraz umożliwiać uczniom nabycie umiejętności.

Dział I. Ja i społeczeństwo

Pytanie wiodące: Co to znaczy być dobrym obywatelem / dobrą obywatelką?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) wyjaśnia, czym jest patriotyzm; analizuje i formułuje opinię o różnych formach i sposobach wyrażania identyfikacji z ojczyzną i troski o ojczyznę; rozważa, co to znaczy być dobrym obywatelem (w przeszłości i obecnie);	X	X	X			
2) identyfikuje różne grupy społeczne i wspólnoty (od lokalnej, przez państwową, po globalną); analizuje i ocenia zależności między składowymi tożsamości i rolami społecznymi związanymi z przynależnością do określonych grup i wspólnot;	X		X			

3) opisuje dynamikę relacji grupowych i międzygrupowych, w tym zjawiska konformizmu i nonkonformizmu, powstawanie podziałów my-oni; rozpoznaje i dyskutuje przykłady ksenofobii, stereotypów i uprzedzeń oraz dyskryminacji, a także reaguje na te zjawiska;	X			X	X		
4) identyfikuje zachowania, które budują współpracę i zaufanie w grupie oraz takie które prowadzą do konfliktów i podziałów; stosuje praktyczne metody rozwiązywania konfliktów w grupie;	X			X	X		
5) korzystając z wyników badań analizuje, co łączy a co dzieli członków społeczeństwa polskiego; identyfikuje, z czego możemy być dumni jako państwo i społeczeństwo, a także formułuje w tej sprawie opinię i podejmuje dyskusję.	X			X	X		
Wymagania fakultatywne (nauczyciel realizuje przynajmniej jedno z wymagań fakultatywnych). Uczeń:	Cele:						
	1	2	3	4	5	6	
	Umiejętności:						
	1		2	3	4	5	6
1) na wybranych przykładach analizuje wpływ swoich codziennych, indywidualnych wyborów na otoczenie i innych ludzi;	X				X		
2) analizuje zagadnienia budzące spory w społeczeństwie polskim, a także formułuje opinię w jednej z kontrowersyjnych kwestii i podejmuje w tej sprawie dialog;	X		X	X			
3) zbiera i weryfikuje informacje na temat wybranego wyzwania społecznego istotnego dla	X		X	X	X		

młodego pokolenia, a także formułuje opinię i podejmuje dyskusję na temat możliwych działań w danym obszarze;							
4) charakteryzuje wybrane przemiany społeczeństwa polskiego w XX w. i XXI w. w wymiarze kulturowym, demograficznym, społecznym, politycznym, w zakresie rozwoju technologii; formułuje opinię i podejmuje dyskusję na temat możliwych zmian społecznych w najbliższych dekadach ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju technologii cyfrowych;	X		X	X			
5) korzystając z wyników badań analizuje poziom zaufania społecznego oraz jego wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa i stan demokracji; identyfikuje czynniki obniżające zaufanie i weryfikuje informacje tworzące wybraną teorię spiskową;	X	X					
6) wyjaśnia, na czym polega obywatelski obowiązek obrony ojczyzny, a także formułuje opinię w sprawie różnych obowiązków w tym zakresie; wyjaśnia znaczenie systemu obrony cywilnej.	X		X	X			
7) opisuje wyzwania, z którymi mierzą się osoby szczególnie narażone na wykluczenie społeczne (zwłaszcza osoby z niepełnosprawnościami lub osoby starsze), uzasadnia potrzebę ich wsparcia, a także formułuje opinię i dyskutuje na temat istniejących form pomocy państwa dla tych grup.	X		X	X			

Dział II. Szkoła jako wspólnota

Pytanie wiodące: Jak wspólnie tworzymy szkołę?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) opisuje znaczenie szkolnych reguł określone w statucie lub innych dokumentach wewnętrznych oraz prawa i obowiązki uczniowskie, zna ich źródła i uzasadnienie, reaguje w sytuacjach naruszenia reguł;	X	X			X	X
2) diagnozuje problemy i potrzeby społeczności szkolnej, proponuje konstruktywne rozwiązania, a także w miarę możliwości (samodzielnie lub w grupie) podejmuje działanie w tej sprawie;	X		X		X	
3) opisuje ideę samorządności uczniowskiej (w tym samorząd klasowy, szkolny i radę szkoły); analizuje mechanizmy włączania uczniów w decydowanie o sprawach szkoły, a także wykorzystuje samodzielnie lub w grupie wybrany mechanizm.	X	X			X	X
Wymagania fakultatywne (nauczyciel realizuje przynajmniej jedno z wymagań fakultatywnych). Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) analizuje aktualny regulamin samorządu uczniowskiego lub inny wewnętrzny regulamin, a także ocenia jego regulacje i proponuje zmiany jeśli są konieczne;		X	X			X

2) analizuje różne aspekty funkcjonowania systemu oświaty, w tym finansowanie szkół, tworzenie programów nauczania; wyjaśnia znaczenie obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, a także formułuje opinię w tej sprawie i podejmuje dyskusję;	X		X	X			
3) wyjaśnia, czym są mediacje i kiedy mogą być stosowane; wymienia korzyści wynikające z wykorzystania mediacji w konfliktach rówieśniczych i szkolnych; gdy jest to możliwe w sytuacjach spornych odwołuje się do mediacji.		X	X	X	X		

Dział III. Społeczność lokalna

Pytanie wiodące: Jak budujemy wspólnotę lokalną?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności					
	1	2	3	4	5	6
1) identyfikuje i analizuje specyficzne cechy swojej społeczności lokalnej oraz dziedzictwo budujące lokalną tożsamość i lokalny patriotyzm; formułuje opinie i podejmuje dyskusję o najważniejszych wyzwaniach stojących przed społecznością;	X		X	X		
2) analizuje zadania i kompetencje poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego oraz ich wpływ na własne życie i życie społeczności; wyjaśnia znaczenie samorządności i pomocniczości;	X	X				

3) opisuje sposoby podejmowania decyzji przez organy władz wykonawczych i uchwałodawczych jednostek samorządu terytorialnego; identyfikuje mechanizmy udziału mieszkańców w procesach decyzyjnych i wykorzystuje wybrany mechanizm;		X				X	
4) analizuje formy aktywności obywatelskiej (w tym wolontariat); identyfikuje dostępne lokalnie mechanizmy wspierające zaangażowanie mieszkańców (np. budżet obywatelski, inicjatywa lokalna, fundusz sołecki) oraz w miarę możliwości wykorzystuje wybrany mechanizm w sprawie ważnej dla siebie lub społeczności;	X				X	X	X
5) wyjaśnia znaczenie przejrzystości życia publicznego i działanie mechanizmów kontroli obywatelskiej mającej przeciwdziałać zjawiskom patologii lokalnych władz publicznych (np. nepotyzm, korupcja, klientelizm); w miarę możliwości stosuje wybrane narzędzia kontroli obywatelskiej (np. dostęp do informacji publicznej);	X	X				X	X
6) opisuje kompetencje młodzieżowych rad gmin, miast, powiatów i sejmików wojewódzkich, wyszukuje rady działające w swojej okolicy, a także analizuje ich pracę i w miarę możliwości włącza się w ich działania;	X				X	X	
7) jest przygotowany do załatwienia podstawowych spraw urzędowych ważnych dla młodych obywateli, wypełnia wybrany formularz lub wniosek.							X

Wymagania fakultatywne (nauczyciel realizuje przynajmniej jedno z wymagań fakultatywnych). Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) wyszukuje żyjących współcześnie lub historycznych patriotów lokalnych, analizuje ich sylwetki i formułuje na tej podstawie wnioski dotyczące bycia dobrym obywatelem małej i dużej Ojczyzny;	X		X			
2) analizuje budżet gminy, przedstawia i ocenia strukturę dochodów i wydatków, formułuje swoją opinię na temat wydatków ponoszonych przez gminę;			X			X
3) wyszukuje aktualne informacje o pracach rady gminy lub miasta oraz działaniu komisji powołanych przez radę gminy lub miasta, wybiera i śledzi interesujące go zagadnienie, formułuje i przedstawia opinię na jego temat;	X	X	X			
4) identyfikuje lokalnie działające organizacje pozarządowe, analizuje ich działania, szuka tych, których cele podziela, oraz poznaje różnorodne formy zaangażowania w ich działania, w tym wolontariat, i w miarę możliwości angażuje się w działalność organizacji;	X				X	
5) diagnozuje problemy i potrzeby społeczności lokalnej dotyczące młodych ludzi, a także proponuje konstruktywne rozwiązania tych problemów oraz korzysta z dostępnych mechanizmów demokratycznych, by je zasygnalizować.	X				X	X

Dział IV. Demokracja i prawo

Pytanie wiodące: Jak demokracja zabezpiecza nasze prawa?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności					
	1	2	3	4	5	6
1) na przykładzie Polski po 1945 r. charakteryzuje ustroj autorytarny i odróżnia go od demokracji oraz totalitaryzmu; analizuje i ocenia polityczne, społeczne, ekonomiczne i obyczajowe konsekwencje autokratyzacji życia publicznego dla jednostki;	X	X				
2) wskazuje kluczowe etapy i założenia procesu demokratyzacji Polski po 1989 r. oraz wykorzystując doświadczenia świadków historii przedstawia, ocenia i dyskutuje polityczne, gospodarcze i społeczne konsekwencje transformacji;	X	X	X	X		
3) korzystając z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej wyjaśnia podstawowe zasady demokratycznego państwa prawa na podstawie ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej (w tym porównuje demokrację większościową i konstytucyjną), oraz analizuje i wyraża opinię o ich wpływie na codzienne życie obywateli;	X	X	X			
4) identyfikuje i opisuje współczesne zagrożenia dla demokracji, wyjaśnia znaczenie inicjatyw, które im przeciwdziałają oraz formułuje opinię o ich skuteczności;	X	X	X			X

5) wyjaśnia znaczenie wyborów w systemie demokratycznym; wskazuje główne zasady prawa wyborczego na przykładzie Polski i argumentuje na rzecz świadomego udziału w głosowaniu;	X	X	X	X		X	
6) opisuje cechy dobrego prawa i na przykładzie wybranych problemów prawnych wyjaśnia znaczenie najważniejszych dla młodzieży i młodych dorosłych instytucji prawa cywilnego i rodzinnego;	X						X
7) identyfikuje podstawowe prawa człowieka i obywatela, wyjaśnia ich znaczenie w relacji obywatel-państwo; analizuje informacje i formułuje opinię w wybranej kontrowersyjnej sprawie dotyczącej praw człowieka;	X	X	X	X			
8) identyfikuje przykłady łamania praw człowieka i obywatela, potrafi zgłosić ich naruszenie oraz wykorzystać inne sposoby ochrony tych praw (w tym przez kontakt z organami państwowymi i międzynarodowymi powołanymi w tym celu);	X					X	X
9) rozróżnia pracę wykonywaną na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę), pracę wykonywaną na podstawie innego stosunku prawnego stanowiącego podstawę świadczenia pracy lub usług (umowy cywilnoprawne), wolontariat, staż i praktyki, a także identyfikuje prawa i obowiązki osoby związanej takimi umowami oraz sposoby ochrony tych praw, w tym za pośrednictwem związków zawodowych.	X				X		X

Wymagania fakultatywne (nauczyciel realizuje przynajmniej jedno z wymagań fakultatywnych). Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) wyjaśnia i analizuje zjawisko populizmu, ocenia jego wpływ na demokrację i życie publiczne, formułuje opinię w tej sprawie i dyskutuje o niej;	X		X	X		
2) wyjaśnia ideę hierarchii źródeł prawa w systemie prawnym Rzeczypospolitej Polskiej (którymi są m.in. szczególności Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, ratyfikowane umowy międzynarodowe, ustawy i rozporządzenia) oraz potrafi wyszukać obowiązujący wybrany akt normatywny;		X				
3) opisuje własne prawa i obowiązki w relacji z instytucjami publicznymi oraz funkcjonariuszami publicznymi (np. policją, prokuraturą, sądem), oraz potrafi ich bronić w sytuacji naruszenia;		X				X
4) na wybranych przykładach wyjaśnia najważniejsze instytucje prawa karnego, identyfikuje i analizuje prawa przysługujące obywatelowi w sprawie karnej;	X					X
5) wskazuje podstawowe sposoby ochrony własnych danych osobowych oraz wyjaśnia formy naruszania dóbr osobistych, szczególnie w Internecie; potrafi zgłosić naruszenie dóbr osobistych;	X		X			X

6) wyjaśnia podstawowe regulacje prawne dotyczące ruchu drogowego dotyczące poruszania się hulajnogą, rowerem, skuterem i innymi jednośladami, a także potrafi je zastosować w praktyce.	X						X
--	---	--	--	--	--	--	---

Dział V. Polska – władza, świat polityki i sfera publiczna

Pytanie wiodące: Jak działa państwo?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności					
	1	2	3	4	5	6
1) na przykładzie wybranej ustawy przedstawia przebieg procesu legislacyjnego w Polsce; wyjaśnia możliwe konwencjonalne i niekonwencjonalne formy zaangażowania obywatela w proces stanowienia prawa, oraz w miarę możliwości korzysta z nich;	X	X	X			X
2) opisuje kompetencje i strukturę władzy ustawodawczej w Rzeczypospolitej Polskiej; analizuje porządek dzienny wybranego posiedzenia Sejmu i Senatu; wyszukuje informacje o wybranym parlamentarzystcie ze swojego okręgu i jego aktywności politycznej;	X	X	X			X
3) opisuje kompetencje i pozycję ustrojową Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, oraz analizuje wybrane działania przez niego podejmowane w ramach wybranych uprawnień konstytucyjnych, a także formułuje opinię w ich sprawie i poddaje ją dyskusji;	X	X	X			

4) opisuje kompetencje Rady Ministrów oraz rolę służby cywilnej; analizuje bieżące działania wybranego ministerstwa oraz formułuje opinię w ich sprawie i poddaje ją dyskusji;	X	X	X	X			
5) opisuje strukturę władzy sądowniczej (Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne i sądy wojskowe, Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu) i wyjaśnia ich funkcje oraz znaczenie dla obywatela;	X	X					X
6) na przykładzie ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej uzasadnia znaczenie podziału i równowagi władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej dla demokratycznego charakteru państwa; na wybranym przykładzie omawia kontrowersje związane z trójpodziałem władzy przytaczając argumenty różnych stron sporu;		X	X				
7) rozróżnia partie polityczne znajdujące się w parlamencie Rzeczypospolitej Polskiej, a na przykładzie wybranych zagadnień wskazuje główne różnice programowe pomiędzy nimi i formułuje o nich własną opinię;	X			X			
8) omawia wybrane zagadnienie bieżące z zakresu polityk publicznych, które dzieli opinię publiczną, analizuje informacje i opinie na temat tego zagadnienia, oraz formułuje własną opinię i uczestniczy w debacie na jego temat;	X		X	X			
9) wyjaśnia znaczenie społeczeństwa obywatelskiego dla sprawnego funkcjonowania państwa demokratycznego i analizuje	X	X			X		

funkcjonowanie wybranych instytucji społeczeństwa obywatelskiego, oraz zna sposoby ich wspierania;						
10) wyjaśnia wpływ mediów tradycyjnych i społecznościowych na przekonania i postawy opinii publicznej oraz funkcjonowanie społeczeństwa, państwa i demokracji; wyjaśnia zagrożenia związane z upowszechnianiem niesprawdzonych informacji;	X		X			
11) wyszukuje wiarygodne i rzetelne źródła informacji na wybrane tematy społeczno-polityczne; identyfikuje przykłady manipulacji i dezinformacji oraz fałszywe informacje, a także potrafi je weryfikować;	X		X			
12) wyjaśnia wpływ Kościoła katolickiego na proces demokratyzacji życia publicznego w Polsce do 1989 r. oraz na wybranych przykładach analizuje charakter bieżących relacji państwo-kościół i inne związki wyznaniowe, a także formułuje opinie w tej sprawie i poddaje ją dyskusji;	X		X	X		
Wymagania fakultatywne (nauczyciel realizuje przynajmniej jedno z wymagań fakultatywnych). Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) analizuje kampanię wyborczą, programy partii i sposób komunikacji z obywatelami oraz wyjaśnia wpływ sondaży; krytycznie ocenia komunikaty perswazyjne odróżniając fakty od opinii i weryfikując informacje;	X		X			

2) na wybranych przykładach (historycznych i współczesnych) identyfikuje cechy odpowiedzialnego przywództwa, wyjaśnia jego wpływ na funkcjonowanie wspólnot; identyfikuje osoby praktykujące przywództwo w swoim otoczeniu;	X				X		
3) wyjaśnia przyczyny polaryzacji społecznej i politycznej w państwie demokratycznym; analizuje przejawy i skutki polaryzacji na przykładzie wybranego problemu społecznego i formułuje w tej sprawie opinię;	X		X				
4) ocenia wpływ społeczeństwa obywatelskiego na przemiany polityczne i społeczne w Polsce XX w. i XXI w. (w tym znaczenie ruchu społecznego „Solidarność”) i na przykładzie wybranego problemu analizuje działania organizacji i ruchów społecznych na rzecz jego rozwiązania;	X		X		X		
5) analizuje krajobraz medialny w Polsce, oraz rozróżnia profile ideowe redakcji, a także ocenia wiarygodność wybranych publikacji oraz formułuje opinie i dyskutuje o nich z innymi;	X		X	X			
6) wie czym jest e-administracja i podaje przykłady spraw obywatelskich, które można załatwić zdalnie i potrafi to zrobić;					X	X	X
7) wyjaśnia podstawowe założenia systemu emerytalnego oraz identyfikuje najważniejsze wyzwania stojące przed nim, oraz formułuje opinię w ich sprawie i dyskutuje o nich.	X		X	X			

Dział VI. Polska w Europie

Pytanie wiodące: Jakiej Unii Europejskiej chcemy?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) opisuje genezę powstania Unii Europejskiej, wyjaśnia podstawowe zasady funkcjonowania jej głównych instytucji (Rady Europejskiej, Rady Unii Europejskiej, Komisji Europejskiej, Parlamentu Europejskiego oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej) i opisuje wpływ Polski na ich działanie;	X					
2) ocenia bilans członkostwa Polski w Unii Europejskiej (w tym w zakresie czterech swobód jednolitego rynku oraz praw obywateli Unii Europejskiej), oraz bierze udział w dyskusji na jego temat;	X		X	X		
3) rozważa dylematy dotyczące pogłębiania i poszerzania integracji europejskiej oraz formułuje opinię i podejmuje dyskusję na temat tych procesów;	X		X	X		
4) poszukuje możliwości własnego rozwoju (edukacja, praca, wolontariat) przy wsparciu programów Unii Europejskiej i planuje ich wykorzystanie.					X	X
Wymagania fakultatywne (nauczyciel realizuje przynajmniej jedno z wymagań fakultatywnych). Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6

1) analizuje założenia wybranej polityki wspólnotowej, w tym wpływ jej realizacji na własną okolicę i Polskę oraz formułuje i uzasadnia własną opinię na jej temat;	X		X				
2) wyjaśnia dostępne obywatelom sposoby wpływania na politykę Unii Europejskiej (w tym europejską inicjatywę obywatelską) i w miarę możliwości wykorzystuje wybrane z nich;	X					X	
3) na wybranym przykładzie analizuje przyczyny i konsekwencje etnicznego i religijnego zróżnicowania społeczeństw państw europejskich oraz ocenia różne modele polityki państwa względem różnorodności.	X		X				

Dział VII. Świat globalnych zależności

Pytanie wiodące: Jak my wpływamy na świat i jak świat wpływa na nas?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	6
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) identyfikuje polityczne, gospodarcze, społeczne i ekologiczne zależności między Polską a resztą świata, oraz analizuje wybrane z nich wskazując ich przyczyny (w tym historyczne) oraz konsekwencje;	X					
2) wyjaśnia czynniki wpływające na bezpieczeństwo międzynarodowe i bezpieczeństwo Polski, w tym rolę NATO	X		X	X		

i ONZ; formułuje opinię i dyskutuje na temat wybranych wyzwań dla bezpieczeństwa;							
3) identyfikuje najważniejsze problemy globalne (w tym w zakresie zrównoważonego rozwoju) oraz na wybranych przykładach wyjaśnia konieczność międzynarodowej współpracy oraz lokalnych działań obywateli w celu ich rozwiązania;	X				X		
4) analizuje wpływ handlu międzynarodowego i innych zależności gospodarczych na jakość życia ludzi w różnych częściach świata; wyjaśnia i w miarę możliwości stosuje zasady odpowiedzialnej konsumpcji oraz patriotyzmu gospodarczego;	X				X		
5) wyjaśnia przyczyny i konsekwencje kryzysu klimatycznego; analizuje globalne i lokalne inicjatywy na rzecz powstrzymania zmian klimatu i wskazuje działania, które mogą podjąć obywatele, w miarę możliwości angażuje się w wybrane działania.	X				X	X	
Wymagania fakultatywne (nauczyciel realizuje przynajmniej jedno z wymagań fakultatywnych). Uczeń:	Cele:						
	1	2	3	4	5	6	
	Umiejętności:						
	1		2	3	4	5	6
1) analizuje przytaczane w debacie publicznej argumenty na temat konsekwencji ruchów migracyjnych na świecie, oraz weryfikuje fakty i analizuje opinie na ten temat, a także formułuje swoje stanowisko i podejmuje dyskusję;	X		X	X			

2) wyszukuje informacje o działaniach podejmowanych przez organizacje społeczne i obywateli na rzecz rozwiązania wybranego problemu globalnego, ocenia je i w miarę możliwości angażuje się w wybrane z nich;					X	X	
3) na wybranych przykładach analizuje wpływ korporacji międzynarodowych (w tym technologicznych) na życie społeczne i gospodarcze oraz środowisko, a także formułuje opinię w tej sprawie i podejmuje dyskusję;	X		X	X			
4) wyjaśnia przyczyny wybranego konfliktu międzynarodowego (także w kontekście zasad prawa międzynarodowego), identyfikuje jego konsekwencje oraz ocenia próby jego rozwiązania;	X	X					
5) opisuje zadania przedstawicielstw dyplomatycznych Rzeczypospolitej Polskiej, wyszukuje o nich informacje i potrafi korzystać z pomocy służb konsularnych przygotowując się do wyjazdu i w czasie pobytu zagranicą;	X						X
6) analizuje wybrane bieżące wydarzenie na arenie międzynarodowej, zdobywa i weryfikuje informacje na jego temat, określa swoją opinię w jego sprawie i ją prezentuje.	X	X	X				

Wymagania szczegółowe dotyczące działań obywatelskich i projektu obywatelskiego

Sposobem nabywania praktycznych umiejętności obywatelskich i rozwijania postaw patriotycznych jest zaangażowanie w działania obywatelskie. Podejmowanie działań obywatelskich w ramach procesu edukacyjnego buduje poczucie sprawczości młodych ludzi jako obywateli. Dlatego też uczniowie w ramach nauki przedmiotu edukacja

obywatelska (samodzielnie lub w grupach) podejmują przynajmniej cztery działania obywatelskie w formie:

- 1) aktywnego uczestnictwa w debacie na wybrany temat społeczny, prezentowania własnego zdania, które uzasadnia i broni, oraz podejmowania dialogu z osobami o odmiennych poglądach;
- 2) aktywnego udziału w spotkaniu z przedstawicielami organów władzy publicznej, w ramach którego zadaje pytania dotyczące ich kompetencji;
- 3) aktywnego uczestnictwa w przygotowaniu obchodów rocznicy ważnego wydarzenia historycznego (nieorganizowanego w ramach działalności szkoły) lub innych obchodach;
- 4) sformułowania i opublikowania własnej opinii w ważnej dla siebie sprawie publicznej w lokalnych lub szkolnych mediach jednocześnie szanując poglądy innych i demokratyczny porządek prawny;
- 5) zorganizowania kampanii społecznej lub zbiórki na wybrany przez siebie cel, w ramach której zachęca do udziału w niej innych ludzi lub instytucje;
- 6) nawiązania współpracy jako wolontariusz z lokalną instytucją publiczną lub organizacją społeczną w celu wsparcia realizacji jej celów statutowych, po czym przedstawia na forum klasy efekty swojego zaangażowania;
- 7) napisania wniosku na projekt do budżetu uczniowskiego, lokalnego budżetu partycypacyjnego lub innego wniosku o grant;
- 8) napisania i wysłania (opublikowania) petycji, listu lub listu otwartego do przedstawicieli władz publicznych w ważnej dla niego sprawie;
- 9) skorzystania z biernego prawa wyborczego w klasowych lub szkolnych wyborach, w tym prowadzenia kampanii wyborczej;
- 10) przygotowania dokumentów koniecznych do zgłoszenia zgromadzenia (protestu lub pikiety);
- 11) wypełnienia wniosku o dowód osobisty, paszport lub inny dokument;
- 12) dokonania analizy programu wyborczego oraz kampanii wybranej partii lub kandydata;
- 13) uczestnictwa w konsultacjach społecznych na wybrany temat lub wysłuchaniu publicznym formułując własną opinię i przekazując ją właściwym władzom;
- 14) współorganizowania i przeprowadzenia sondy szkolnej lub ulicznej na wybrany temat, po czym zaprezentowania jej wyników;

- 15) przeprowadzenia i udokumentowania wywiadu ze świadkiem historii najnowszej (np. kombatantem) lub inną ważną postacią lokalną;
- 16) udziału w symulacji obrad organów władz publicznych lub organów organizacji międzynarodowej.

Ewentualnie uczeń może w ramach tego komponentu przedmiotu podjąć za zgodą nauczyciela inne praktyczne działania obywatelskie wymagające podobnego zaangażowania. Przed podjęciem każdego działania uczeń ustala jego temat z nauczycielem. Każde z nich powinno być powiązane z innym kręgiem wspólnoty (szkoła, społeczność lokalna, Polska, Europa, świat).

Uczeń dokumentuje podejmowane działania w sposób pozwalający na ich późniejszą prezentację klasie lub nauczycielowi. Rekomendowaną formą dokumentacji jest indywidualne portfolio obywatelskie.

Ponadto wszyscy uczniowie pracując w małych grupach (3–5 osób) zrealizują w toku dwóch lat nauki przynajmniej jeden mały grupowy projekt edukacyjny na wybrany przez siebie temat zgodny z wymaganiami szczegółowymi przedmiotu. Projekt powinien mieć ustalony cel (zaakceptowany przez nauczyciela), harmonogram, plan działania z podziałem zadań i kończyć się prezentacją rezultatów. Projekt może mieć charakter badawczy lub społeczny. Celem projektu badawczego jest znalezienie odpowiedzi na pytania badawcze przy wykorzystaniu przynajmniej 3 uzupełniających się źródeł wiedzy. Celem projektu społecznego jest rozwiązanie wybranego problemu społecznego na poziomie klasy, szkoły, społeczności lokalnej lub przyczynienie się do rozwiązania innego, większego problemu społecznego. Uczniowie dokumentują podejmowane działania i prezentują je publicznie w formie ustalonej z nauczycielem.

Warunki i sposób realizacji

Praktyczny charakter przedmiotu edukacja obywatelska wymaga od nauczyciela stosowania w pracy z klasą metod aktywizujących. Jest to konieczne dla zwiększenia zaangażowania uczniów w proces uczenia się oraz realizację efektów kształcenia zakładających wyjaśnianie przez ucznia określonych zjawisk, formułowanie opinii, dyskusowanie stanowisk, analizowanie, argumentowanie, czy podejmowanie działań. Z uwagi na charakter celów kształcenia metody podawcze powinny być w edukacji obywatelskiej stosowane jako uzupełniające, szczególnie tam, gdzie konieczne jest

wprowadzenie uczniów w nowy temat, wyjaśnienie nowych pojęć lub wprowadzenie elementów wiedzy proceduralnej.

Z uwagi na specyfikę celów kształcenia, wśród metod i technik pracy, które najlepiej sprawdzą się w nauczaniu edukacji obywatelskiej należy wymienić: pracę w grupach, burzę mózgów, metaplan, dyskusję, różne formy debat, metodę studiów przypadku, symulację, odgrywanie ról i dramę. Wśród metod aktywizujących szczególne miejsce w nauczaniu edukacji obywatelskiej zajmuje projekt edukacyjny, którego realizacja przez uczniów jest obowiązkowym elementem procesu dydaktycznego.

W nauczaniu edukacji obywatelskiej powinna znaleźć się również przestrzeń na wizyty w instytucjach publicznych (np. urzędach gmin, miast i powiatów, sądach, domach kultury) spotkania z przedstawicielami władz publicznych oraz kontakty z organizacjami społecznymi (lokalnymi, ogólnopolskimi, międzynarodowymi). Ważnym źródłem wiedzy oraz inspiracji powinny być dla uczniów także spotkania z postaciami ważnymi dla lokalnej społeczności, w tym kombatantami lub innymi świadkami historii.

Przedmiot edukacja obywatelska zakłada omawianie podczas zajęć tematów związanych z bieżącymi zagadnieniami społeczno-politycznymi, w tym także tematów dzielących Polaków i budzących w polskim społeczeństwie kontrowersje. Jest to istotne dla wychowania uczniów do demokracji oraz dla kształtowania postaw patriotycznych. Szkoła powinna być bowiem miejscem, w którym uczniowie starają się zrozumieć, co łączy i co dzieli polskie społeczeństwo, w którym uczą się weryfikować informacje na te tematy, poznają różnorodne stanowiska, starają się wyrobić sobie własną opinię, uzasadniają ją, z szacunkiem dla innych prezentują i podejmują dialog z osobami, których poglądy mogą być odmienne.

Osiągnięcie opisanego powyżej efektu wymaga od nauczyciela zachowania neutralności światopoglądowej i politycznej szczególnie w sprawach, co do których istnieją w polskim społeczeństwie różnice poglądów. Celem zajęć nie może być przekonanie uczniów do konkretnej opinii, stanowiska lub poglądu. Tym bardziej nie ma w czasie zajęć miejsca na agitację polityczną. Co do zasady nauczanie edukacji obywatelskiej ma więc charakter nieperswazyjny. Wyjątkiem są zasady i wartości wyznaczone przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej, uznawane za aksjologiczny fundament wspólnoty obywatelskiej, do których przyjęcia i internalizacji przedmiot edukacja obywatelska powinien zachęcać. Na nich powinny opierać się postawy patriotyczne rozwijane na zajęciach. Jednocześnie neutralność światopoglądowa i polityczna nauczyciela nie powinna oznaczać stronięcia od poruszania kwestii kontrowersyjnych dla polskiego

społeczeństwa – przeciwnie, powinny być one pretekstem do praktycznej nauki umiejętności opisanych w podstawie programowej w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska.

Edukacja obywatelska bazuje na wiedzy i umiejętnościach uzyskanych przez uczniów w ramach zajęć wiedzy o społeczeństwie w szkole podstawowej. Wymagania szczegółowe obejmujące treści nauczania obecne w szkole podstawowej zostały tutaj poszerzone (np. o analizę bieżącej działalności danego organu) i pogłębione (np. o wymagania zakładające sformułowanie i zaprezentowanie własnej opinii). W związku z powyższym nauczyciel edukacji obywatelskiej powinien odwoływać się do już posiadanej wiedzy i umiejętności uczniów.

Szczególne powiązanie występuje pomiędzy edukacją obywatelską a przedmiotem wiedza o społeczeństwie nauczany w zakresie rozszerzonym. Wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym jest nauczana tylko w wybranych oddziałach, dlatego w podstawie programowej w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska powtórzono część treści zawartych w podstawie programowej w zakresie przedmiot wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym, aby mieli szansę ich opanowania wszyscy uczniowie liceum ogólnokształcącego i technikum. W klasach, które realizują podstawę programową w zakresie przedmiotu wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym, nauczyciel powinien skupić się na praktycznym wymiarze kształcenia, pogłębianiu nabywanych umiejętności, przygotowaniu uczniów do zaangażowania obywatelskiego w oparciu o wiedzę zdobywaną równolegle na zajęciach z edukacji obywatelskiej.

Interdyscyplinarny charakter edukacji obywatelskiej wymaga nawiązania również do zagadnień poruszanych na innych przedmiotach nauczanych w liceum ogólnokształcącym i technikum, tj. – historii (zakres podstawowy i zakres rozszerzony), geografii (zakres podstawowy i rozszerzony), biologii (zakres podstawowy i rozszerzony), biznesu i zarządzania (zakres podstawowy i rozszerzony), filozofii (zakres rozszerzony), informatyki (zakres podstawowy), edukacji dla bezpieczeństwa.

Powiązanie podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska (w zakresie poszczególnych działów) z podstawą programową kształcenia ogólnego w zakresie innych przedmiotów
(w zakresie poszczególnych działów):

Podstawa programowa kształcenia ogólnego w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska (poszczególne działy)	Podstawa programowa kształcenia ogólnego w zakresie innych przedmiotów (poszczególne działy)
Dział I. Ja i społeczeństwo	Wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Dział II. Dobro wspólne; Dział III. Społeczności i wspólnoty; Dział V. Różnice społeczne; Dział VII. Migracje i kwestia demograficzna w Polsce i we współczesnym świecie; Dział XIII. Rzeczpospolita i problem wychodzenia z komunizmu.
	Historia (zakres podstawowy i rozszerzony): Dział LIX. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI w.
	Geografia: 1) zakres podstawowy: Dział IX. Uwarunkowania rozwoju gospodarki światowej: rola poszczególnych sektorów gospodarki w rozwoju cywilizacyjnym, procesy globalizacji, współpraca międzynarodowa, gospodarka oparta na wiedzy, społeczeństwo informacyjne; Dział XV. Społeczeństwo i gospodarka Polski: rozmieszczenie ludności i struktura demograficzna, saldo migracji, struktura zatrudnienia i bezrobocie, urbanizacja i sieć osadnicza, warunki rozwoju rolnictwa, restrukturyzacja przemysłu, sieć transportowa, atrakcyjność turystyczna; 2) zakres rozszerzony: Dział XV. Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski: regiony etnograficzne, poziom życia, zachowania prokreacyjne Polaków, zalety i wady życia na wsi i w mieście, cechy miast, preferencje wyborcze, partycypacja społeczna, ubóstwo, wykluczenie i solidarność społeczna; Dział XXI. Wybrane problemy społeczne współczesnego świata: problemy demograficzne, skutki migracji, problemy uchodźstwa, wykorzystywanie pracy dzieci i pracowników w krajach o niskich kosztach pracy, bezrobocie, nietolerancja.
	Edukacja dla bezpieczeństwa (zakres podstawowy): Dział I. Bezpieczeństwo państwa; Dział IV. Edukacja obronna.
	Biznes i zarządzanie (zakres podstawowy): Dział III. Gospodarka rynkowa: przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej, cechy gospodarki rynkowej, rodzaje rynków, mechanizm rynkowy, podmioty gospodarki rynkowej, podmioty ekonomii społecznej, parametry charakteryzujące gospodarkę, budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego, rola państwa w gospodarce, konsument na rynku, patriotyzm gospodarczy.
Dział III. Społeczność lokalna	Wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Dział II. Społeczeństwo obywatelskie; Dział XI. Ustrój i system polityczny III Rzeczypospolitej. Geografia (zakres rozszerzony): Dział XV. Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski: regiony etnograficzne, poziom życia, zachowania prokreacyjne Polaków, zalety i wady życia na wsi i w mieście, cechy miast, preferencje wyborcze, partycypacja społeczna, ubóstwo, wykluczenie i solidarność społeczna; Dział XVI. Elementy przestrzeni geograficznej i relacje między nimi we własnym regionie – analiza materiałów źródłowych, badania i obserwacje terenowe.
Dział IV. Demokracja i prawo	Wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Dział VIII. Polityka i kultura polityczna; Prawo; Dział XI. Ustrój i system polityczny III Rzeczypospolitej; Dział XIII. Rzeczpospolita i problem wychodzenia z komunizmu; Dział XV. Kulturowe,

	polityczne i gospodarcze zmiany na świecie po 1989 r.,
	Historia (zakres podstawowy i rozszerzony): Dział LI. Świat po II wojnie światowej. Początek zimnej wojny; Dział LIII. Przemiany cywilizacyjne na świecie; Dział LIV. Świat na przełomie tysiącleci; Dział LV. Proces przejmowania władzy przez komunistów w Polsce (1944–1948); Dział LVI. Stalinizm w Polsce i jego erozja; Dział LVII. Polska w latach 1957–1981; Dział VIII. Dekada 1981–1989; Dział LIX. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI w.
	Geografia (zakres rozszerzony): Dział XV. Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski: regiony etnograficzne, poziom życia, zachowania prokreacyjne Polaków, zalety i wady życia na wsi i w mieście, cechy miast, preferencje wyborcze, partycypacja społeczna, ubóstwo, wykluczenie i solidarność społeczna; Dział XX. Problemy polityczne współczesnego świata: współczesne zmiany na mapie politycznej świata, przemiany systemowe w Europie, funkcjonowanie Unii Europejskiej, przyczyny i skutki terroryzmu.
	Edukacja dla bezpieczeństwa (zakres podstawowy): Dział I. Bezpieczeństwo państwa; Dział IV. Edukacja obronna.
	Biznes i zarządzanie (zakres podstawowy): Dział III. Gospodarka rynkowa: przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej, cechy gospodarki rynkowej, rodzaje rynków, mechanizm rynkowy, podmioty gospodarki rynkowej, podmioty ekonomii społecznej, parametry charakteryzujące gospodarkę, budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego, rola państwa w gospodarce, konsument na rynku, patriotyzm gospodarczy; Dział V. Osoba przedsiębiorcza na rynku pracy: kariera zawodowa, poszukiwanie pracy, rozmowa kwalifikacyjna, autoprezentacja, formułowanie opinii zwrotnej, etyka w pracy.
Dział V. Polska – władza, świat polityki i sfera publiczna	Informatyka (zakres podstawowy): Dział IV. Rozwijanie kompetencji społecznych; Dział V. Przestrzeganie prawa i zasad bezpieczeństwa.
	Wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Dział III. Społeczności i wspólnoty; Dział V. Różnice społeczne; Dział VI. Społeczeństwo obywatelskie; Dział VIII. Polityka i kultura polityczna; Dział IX. Komunikowanie społeczne; Dział X. Prawo; Dział XI. Ustrój i system polityczny III Rzeczypospolitej; Dział XII. Formy ustroju współczesnych państw; Dział XIII. Rzeczpospolita i problem wychodzenia z komunizmu; Dział XV. Kulturowe, polityczne i gospodarcze zmiany na świecie po 1989 r.
	Historia (zakres podstawowy i rozszerzony): Dział LVI. Stalinizm w Polsce i jego erozja; Dział LVII. Polska w latach 1957–1981; Dział VIII. Dekada 1981–1989; Dział LIX. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI w.
	Geografia: 1) zakres podstawowy: Dział VIII. Przemiany struktur demograficznych i społecznych oraz procesy osadnicze: rozmieszczenie i liczba ludności, przemiany demograficzne, migracje, zróżnicowanie religijne, kręgi kulturowe, sieć osadnicza, procesy urbanizacji, rozwój obszarów wiejskich; 2) zakres rozszerzony: Dział XV. Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski: regiony etnograficzne, poziom życia, zachowania prokreacyjne Polaków, zalety i wady życia na wsi i w mieście, cechy miast, preferencje wyborcze, partycypacja społeczna, ubóstwo, wykluczenie i solidarność społeczna.

	Edukacja dla bezpieczeństwa (zakres podstawowy): Dział I. Bezpieczeństwo państwa; Dział IV. Edukacja obronna.
	Biznes i zarządzanie (zakres podstawowy): Dział IV. Finanse osobiste: pieniądź, obieg pieniądza, postawy wobec pieniędzy, dojrzałość finansowa, instytucje rynku finansowego, budżet gospodarstwa domowego, spirala zadłużenia, podatki, formy oszczędzania i inwestowania, ryzyko inwestycyjne, usługi bankowe, bezpieczeństwo elektronicznych usług finansowych, finansowe zabezpieczenie przyszłości, ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenia majątkowe i na życie, inwestowanie na Giełdzie Papierów Wartościowych, etyka w finansach.
	Biologia (zakres podstawowy): Dział VIII. Biotechnologia. Podstawy inżynierii genetycznej.
	Informatyka (zakres podstawowy): Dział IV. Rozwijanie kompetencji społecznych.
Dział VI. Polska w Europie	Wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Dział XIV. Polityka zagraniczna Polski po 1989 r.; Dział XV. Kulturowe, polityczne i gospodarcze zmiany na świecie po 1989 r.
	Historia (zakres podstawowy i rozszerzony): Dział LII. Dekolonizacja, integracja i nowe konflikty.
	Geografia: 1) zakres podstawowy: Dział VII. Podział polityczny i zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego świata: mapa podziału politycznego, procesy integracyjne i dezintegracyjne na świecie, konflikty zbrojne, podstawowe wskaźniki rozwoju; 2) zakres rozszerzony: Dział VII. Współpraca i konflikty: sieć powiązań postkolonialnych, organizacje współpracy politycznej, społecznej i gospodarczej, przyczyny i skutki konfliktów zbrojnych.
Dział VII. Świat globalnych zależności	Wiedza o społeczeństwie (zakres rozszerzony): Dział III. Społeczności i wspólnoty; Dział V. Różnice społeczne; Dział VII. Migracje i kwestia demograficzna w Polsce i we współczesnym świecie; Dział XIV. Polityka zagraniczna Polski po 1989 r.; Dział XV. Kulturowe, polityczne i gospodarcze zmiany na świecie po 1989 r.
	Historia (zakres podstawowy i rozszerzony): Dział XXXIII. Europa i świat w II połowie XIX i na początku XX w.; Dział XXXIV. Przemiany gospodarcze i społeczne. Nowe prądy ideowe; Dział LI. Świat po II wojnie światowej. Początek zimnej wojny; Dział LII. Dekolonizacja, integracja i nowe konflikty; Dział LIII. Przemiany cywilizacyjne na świecie; Dział LIV. Świat na przełomie tysiącleci; Dział LIX. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI w.
	Geografia: 1) zakres podstawowy: Dział VII. Podział polityczny i zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego świata: mapa podziału politycznego, procesy integracyjne i dezintegracyjne na świecie, konflikty zbrojne, podstawowe wskaźniki rozwoju; Dział VIII. Przemiany struktur demograficznych i społecznych oraz procesy osadnicze: rozmieszczenie i liczba ludności, przemiany demograficzne, migracje, zróżnicowanie religijne, kręgi kulturowe, sieć osadnicza, procesy urbanizacji, rozwój obszarów wiejskich; Dział IX. Uwarunkowania rozwoju gospodarki światowej: rola poszczególnych sektorów gospodarki w rozwoju cywilizacyjnym, procesy globalizacji, współpraca międzynarodowa, gospodarka oparta na wiedzy,

	społeczeństwo informacyjne; Dział XI. Przemysł: czynniki lokalizacji, przemysł tradycyjny i zaawansowanych technologii, dezindustrializacja i reindustrializacja, struktura produkcji energii i bilans energetyczny, zmiany wykorzystania poszczególnych źródeł energii, dylematy rozwoju energetyki jądrowej; Dział XII. Usługi: zróżnicowanie sektora usług, rola usług komunikacyjnych, edukacyjnych, finansowych i turystycznych oraz wymiany towarowej w rozwoju społeczno-gospodarczym, rodzaje transportu, atrakcyjność regionów turystycznych świata; Dział XIII. Człowiek a środowisko geograficzne – konflikty interesów: wpływ działalności człowieka na atmosferę na przykładzie smogu, inwestycji hydrologicznych na środowisko geograficzne, rolnictwa, górnictwa i turystyki na środowisko geograficzne, transportu na warunki życia i degradację środowiska przyrodniczego, zagospodarowania miast i wsi na krajobraz kulturowy, konflikt interesów człowiek – środowisko, procesy rewitalizacji i działania proekologiczne; Dział XIV. Regionalne zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Polski: podział na regiony fizycznogeograficzne, budowa geologiczna i zasoby surowcowe, ukształtowanie powierzchni, sieć wodna, warunki klimatyczne, formy ochrony przyrody, stan środowiska przyrodniczego; Dział XV. Społeczeństwo i gospodarka Polski: rozmieszczenie ludności i struktura demograficzna, saldo migracji, struktura zatrudnienia i bezrobocie, urbanizacja i sieć osadnicza, warunki rozwoju rolnictwa, restrukturyzacja przemysłu, sieć transportowa, atrakcyjność turystyczna; 2) zakres rozszerzony: Dział VII. Współpraca i konflikty: sieć powiązań postkolonialnych, organizacje współpracy politycznej, społecznej i gospodarczej, przyczyny i skutki konfliktów zbrojnych; Dział VIII. Zróżnicowanie struktur społecznych i procesów urbanizacyjnych: zróżnicowanie narodowościowe, etniczne, językowe i struktura wykształcenia, zwartość socjoetniczna, fazy urbanizacji, procesy metropolizacji, typy fizjonomiczne i funkcje miast, formy zespołów miejskich; Dział IX. Struktura gospodarki i tendencje rozwoju gospodarczego: klasyfikacja gospodarki, związki usług i działalności przemysłowej, zmiany w strukturze i sektorach gospodarki; Dział X. Zróżnicowanie gospodarki rolnej: typy rolnictwa i główne regiony rolnicze na świecie, rolnictwo uprzemysłowione a rolnictwo ekologiczne, uprawy roślin modyfikowanych genetycznie; Dział XII. Rola tradycyjnych i nowoczesnych usług w rozwoju społeczno-gospodarczym: transport, łączność, usługi edukacyjne, badawczo-rozwojowe, finansowe i turystyczne; Dział XV. Zróżnicowanie społeczno-kulturowe Polski: regiony etnograficzne, poziom życia, zachowania prokreacyjne Polaków, zalety i wady życia na wsi i w mieście, cechy miast, preferencje wyborcze, partycypacja społeczna, ubóstwo, wykluczenie i solidarność społeczna; Dział XVIII. Problemy środowiskowe współczesnego świata: transport, łączność, usługi edukacyjne, badawczo-rozwojowe, finansowe i turystyczne; Dział XIX. Uwarunkowania przyrodnicze gospodarczej działalności człowieka na przykładzie wybranych obszarów: związki rolnictwa z klimatem, ukształtowaniem powierzchni, żyznością gleb i zasobami wodnymi, związek przemysłu i struktury towarowej handlu zagranicznego z zasobami surowców mineralnych, sposoby pokonywania przez człowieka przyrodniczych ograniczeń działalności gospodarczej, zmiany znaczenia środowiska
--	---

	przyrodniczego w rozwoju społeczno-gospodarczym regionów; Dział XX. Problemy polityczne współczesnego świata: współczesne zmiany na mapie politycznej świata, przemiany systemowe w Europie, funkcjonowanie Unii Europejskiej, przyczyny i skutki terroryzmu; Dział XXI. Wybrane problemy społeczne współczesnego świata: problemy demograficzne, skutki migracji, problemy uchodźstwa, wykorzystywanie pracy dzieci i pracowników w krajach o niskich kosztach pracy, bezrobocie, nietolerancja; Dział XXII. Zróżnicowanie jakości życia człowieka w wybranych regionach i krajach świata: potrzeby żywieniowe, zagrożenie życia, rozmieszczenie chorób, poczucie bezpieczeństwa, potrzeby edukacyjne; Dział XXIII. Problemy gospodarcze współczesnego świata: dysproporcje w rozwoju krajów i ich skutki, wpływ korporacji transnarodowych na społeczeństwo i gospodarkę w skali lokalnej i regionalnej, problem zadłużenia krajów świata.
	Edukacja dla bezpieczeństwa (zakres podstawowy): Dział I. Bezpieczeństwo państwa; Dział IV. Edukacja obronna.
	Biologia: 1) zakres podstawowy: Dział VIII. Biotechnologia. Podstawy inżynierii genetycznej; 2) zakres rozszerzony: Dział XVIII. Różnorodność biologiczna, jej zagrożenia i ochrona.
	Biznes i zarządzanie: 1) zakres podstawowy: Dział III. Gospodarka rynkowa: przedsiębiorczość w gospodarce rynkowej, cechy gospodarki rynkowej, rodzaje rynków, mechanizm rynkowy, podmioty gospodarki rynkowej, podmioty ekonomii społecznej, parametry charakteryzujące gospodarkę, budżet państwa i budżety jednostek samorządu terytorialnego, rola państwa w gospodarce, konsument na rynku, patriotyzm gospodarczy; 2) zakres rozszerzony: Dział II. Gospodarka rynkowa: rzadkość, czynniki produkcji, struktury rynkowe, krzywe popytu i podaży, równowaga rynkowa, wzrost a rozwój gospodarczy, fazy cyklu koniunkturalnego, rola państwa w gospodarce, narzędzia polityki gospodarczej, polityka fiskalna, polityka monetarna, wspólny rynek Unii Europejskiej, procesy globalizacji, współpraca międzynarodowa przedsiębiorstw, znaczenie konsumenta w gospodarce.

Ważne z perspektywy podstawie programowej w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska są umiejętności związane z tworzeniem wypowiedzi np. formułowanie tez i argumentów, odróżnianie dyskusji od sporu, uzasadnianie), które są kształtowane na tym etapie edukacyjnym na języku polskim w zakresie podstawowym i zakresie rozszerzonym (np. formułowanie tez i argumentów, odróżnianie dyskusji od sporu, uzasadnianie), które są szczególnie istotne z perspektywy umiejętności 2 i 3.

Z kolei w przygotowaniu uczniów do realizacji projektu edukacyjnego dotyczącego edukacji obywatelskiej (niezależnie od działu) konieczne jest nawiązanie do wymagań omawianych na przedmiocie biznes i zarządzanie dotyczących tematyki związanej

z zarządzaniem projektami (tj. dział II w zakresie podstawowym i dział I w zakresie rozszerzonym).”;

- 7) w części zatytułowanej „**WYCHOWANIE FIZYCZNE ZAKRES PODSTAWOWY**”, w części zatytułowanej „**Warunki i sposób realizacji**”, w bloku tematycznym zatytułowanym „5. Kompetencje społeczne.” wyrazy „Warunkiem skuteczności realizacji bloku tematycznego edukacja zdrowotna jest integrowanie treści z innymi przedmiotami, w tym np. biologią, wychowaniem do życia w rodzinie, edukacją dla bezpieczeństwa.” zastępuje się wyrazami „Warunkiem skuteczności realizacji bloku tematycznego edukacja zdrowotna jest integrowanie treści z innymi przedmiotami, w tym np. biologią, edukacją dla bezpieczeństwa.”;
- 8) uchyla się część zatytułowaną „**WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE ZAKRES PODSTAWOWY**”;
- 9) po części zatytułowanej „**WYCHOWANIE DO ŻYCIA W RODZINIE ZAKRES PODSTAWOWY**” dodaje się część zatytułowaną „**EDUKACJA ZDROWOTNA ZAKRES PODSTAWOWY**” w brzmieniu:

„EDUKACJA ZDROWOTNA

ZAKRES PODSTAWOWY

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Przedmiot edukacja zdrowotna realizuje następujące cele kształcenia:

1. Cel – podejmowanie działań wspierających zdrowie we wszystkich jego wymiarach na wszystkich etapach życia.
Uczeń jest gotowy do przestrzegania zasad dbałości o zdrowie własne i innych osób na wszystkich etapach życia. Zna i rozumie zjawiska związane ze zdrowiem we wszystkich jego wymiarach (tj. fizycznym, psychicznym, społecznym, seksualnym oraz środowiskowym).
2. Cel – rozumienie i akceptacja przemian oraz procesów zachodzących w ludzkim ciele na wszystkich etapach życia.
Uczeń zna i rozumie pojęcia związane z przemianami człowieka na wszystkich etapach życia. Uczeń jest gotów do działania na rzecz zdrowia i reagowania w przypadkach zagrożenia życia i zdrowia.

3. Cel: odpowiedzialne pełnienie ról społecznych i budowanie relacji opartych na wartości zdrowia, godności, szacunku i tolerancji na wszystkich etapach życia.
Uczeń jest gotów do podejmowania obowiązków, które wiążą się z przynależnością do wspólnoty, do promowania postaw opartych na zdrowym stylu życia i odpowiedzialności za zdrowie wśród członków wspólnot, do których przynależy.
4. Cel – monitorowanie własnego stanu zdrowia we wszystkich jego wymiarach na wszystkich etapach życia.
Uczeń potrafi obserwować stan zdrowia swój i innych osób w oparciu o wybrane wskaźniki zdrowia oraz wiarygodne i rzetelne źródła informacji. Potrafi zaplanować działania związane z dbałością o swoje zdrowie we wszystkich wymiarach, w tym w odniesieniu do dorosłego życia.
5. Cel – rozumienie czynników wpływających na zdrowie we wszystkich jego wymiarach.
Uczeń zna i rozumie wpływ czynników na zdrowie na wszystkich etapach życia, ze szczególnym uwzględnieniem zdrowia środowiskowego. Potrafi zidentyfikować specjalistów w różnych obszarach zdrowia. Wyszukuje i wykorzystuje informacje związane z planowaniem dorosłego życia, w tym związków oraz rodzicielstwa.

Ze względu na cele edukacji zdrowotnej, w szczególności rozwijanie kompetencji związanych z całonocną dbałością o zdrowie oraz budowanie potencjału zdrowotnego własnego i otoczenia, szczególnie istotne jest kształcenie i rozwijanie następujących umiejętności:

1. Umiejętność – realizowanie działań wpływających na utrzymanie, poprawę i ochronę zdrowia.
2. Umiejętność – rozpoznawanie i reagowanie na sytuacje zagrażające życiu i zdrowiu.
3. Umiejętność – budowanie pozytywnego wizerunku siebie i innych oraz podtrzymywanie zdrowych relacji interpersonalnych.
4. Umiejętność – promowanie w swoim otoczeniu postaw opartych na zdrowym stylu życia.
5. Umiejętność – monitorowanie aktualnego stanu zdrowia we wszystkich jego wymiarach.

6. Umiejętność – poszukiwanie, weryfikowanie i analizowanie informacji w zakresie własnego zdrowia i czynników na nie wpływających.

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu edukacja zdrowotna obejmuje dziesięć działów, które odzwierciedlają poszczególne sfery funkcjonowania człowieka.

W dziale I wskazano zagadnienia dotyczące wartości i postaw kształtowanych u uczniów podczas realizacji wymagań szczegółowych zawartych w działach II–X. Ze względu na uniwersalny charakter tych wymagań dział I ma inną strukturę niż pozostałe działy. Prezentowane pojęcia przedstawiają perspektywę filozoficzno-antropologiczną i stanowią istotę naszej kultury, które mają sens powszechny i nieredukowalny, dlatego nie można im przypisać konkretnych umiejętności, a do tego wyrażają się przez przyjętą osobistą hierarchię wartości oraz w kształtowanych na niej postawach. Zagadnienie wartości i postaw stanowi fundament, na bazie którego formułowane są pozostałe wymagania szczegółowe w poszczególnych działach. Zdrowie definiowane jest jako wartość międzypokoleniowa i międzykulturowa. Godność i szacunek stanowią podstawę budowania relacji międzyludzkich w szczególności w odniesieniu do zdrowia psychicznego, społecznego i seksualnego. Postawy prospołeczne i altruistyczne w zdrowiu oraz kultura wolontariatu pozwalają wyeksponować potencjał możliwych oddziaływań dla dobra wspólnego.

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności wyodrębnione w każdym z dziesięciu działów wzajemnie się uzupełniają i tylko ich równoległa realizacja pozwala w pełni osiągnąć cele kształcenia – wymagania ogólne określone dla przedmiotu.

W podstawie programowej w zakresie przedmiotu edukacja zdrowotna szczególnie istotne jest umożliwienie uczniom zbudowania, utrzymania i zmiany zachowań zdrowotnych w modelu najlepiej odpowiadającym na ich potrzeby oraz sytuację zdrowotną. W tym celu w części działów wprowadzono wymagania fakultatywne – do wyboru przez nauczyciela. Ważnym kryterium doboru przykładów w takich wymaganiach powinna być ich podstawa naukowa. Intencją sformułowania wymagań fakultatywnych jest możliwość dostosowania przez nauczyciela wymagań szczegółowych do kontekstu społeczności lokalnej i szkoły, poziomu już posiadanej wiedzy i umiejętności uczniów, ich zainteresowań oraz ułatwienie omówienia z uczniami wydarzeń bieżących. Istotne jest natomiast, aby zajęcia były prowadzone w nurcie

pedagogiki pozytywnej, wzmacniając u uczniów motywację, samodyscyplinę oraz poczucie własnej skuteczności w zakresie podejmowania zachowań prozdrowotnych i unikania zachowań ryzykownych.

Każde z wymagań szczegółowych dotyczących wiedzy i umiejętności zawarte w tabeli łączy w sobie nową wiedzę, którą uczniowie powinni opanować oraz umiejętności, które powinni zdobyć.

Znak „X” w tabelach oznacza, że sposób pracy z danym wymaganiem powinien realizować dany cel kształcenia oraz umożliwiać uczniom nabycie wskazanych umiejętności.

Dział I. Wartości i postawy

Pytanie wiodące: Jak kształtować postawę wolną od uprzedzeń w relacjach międzyludzkich oraz promować kulturę wolontariatu?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:						
Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	1) rozumie, że godność ludzka i szacunek wobec człowieka wykluczają wszelkie formy dyskryminacji ze względu na różnorodność ludzkiej natury;					
	2) promuje postawy prospołeczne w odniesieniu do zdrowia własnego i innych osób; wykazuje gotowość do wspierania badań naukowych w obszarze zdrowia;					
	3) wie, na czym polega postawa altruizmu w odniesieniu do zdrowia innych osób w szczególności rozumie znaczenie i wartość transplantologii komórek, tkanek i narządów zarówno za życia jak i po śmierci oraz znaczenie i wartość dawstwa szpiku oraz krwiodawstwa;					
	4) inicjuje i uczestniczy w działaniach wolontaryjnych na rzecz zdrowia, w tym wobec osób w wieku senioralnym, z niepełnosprawnościami i niesamodzielnymi.					

Dział II. Zdrowie fizyczne

Pytanie wiodące: W jaki sposób przygotować się do dorosłego życia w zdrowiu?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) omawia znaczenie edukacji zdrowotnej oraz						X

dostępu do wiarygodnych i rzetelnych źródeł informacji o zdrowiu na różnych etapach życia;							
2) wyjaśnia skutki zdrowego i niezdrowego stylu życia dla jakości zdrowia w trakcie całego życia; opisuje zmiany we wskaźnikach zdrowia fizycznego na różnych etapach życia oraz przy występowaniu chorób przewlekłych;		X					X
3) wyjaśnia, czym są badania diagnostyczne i omawia ich rodzaje; wymienia badania mające zastosowanie w profilaktyce na różnych etapach życia;		X	X				X
4) wyjaśnia, na czym polega profilaktyka kardiologiczna, w tym stosowanie zdrowego odżywiania i aktywności fizycznej oraz badań przesiewowych w kierunku chorób sercowo-naczyniowych; uzasadnia, dlaczego wczesne wykrycie choroby jest ważne; mierzy ciśnienie tętnicze krwi aparatem automatycznym i interpretuje wynik;	X	X				X	X
5) wyjaśnia, na czym polega profilaktyka onkologiczna; wymienia programy profilaktyczne w onkologii realizowane w Polsce; wymienia najczęstsze nowotwory; uzasadnia dlaczego wczesne wykrycie choroby jest ważne;		X					X
6) uzasadnia, dlaczego trzeba badać skórę i oceniać znamiona; regularnie wykonuje ocenę skóry;	X	X				X	X
7) opisuje, jak przebiega samobadanie piersi u dziewcząt i kobiet oraz chłopców i mężczyzn	X	X				X	X

oraz jąder u chłopców i mężczyzn; regularnie wykonuje samobadanie piersi lub jąder;							
8) wyjaśnia, czym zajmuje się transplantologia, na czym polega dawstwo narządów, szpiku oraz krwiodawstwo;							X
9) wyjaśnia, na czym polega profilaktyka otyłości i zespołu metabolicznego w różnych etapach życia; omawia znaczenie nadwagi i otyłości dla ogólnego stanu zdrowia; omawia wpływ otyłości na występowanie innych chorób i na jakość życia;		X	X				X
10)omawia normy wskaźnika masy ciała (BMI) i obwodu talii; oblicza wskaźnik masy ciała (BMI) i mierzy obwód talii oraz interpretuje wynik.	X					X	X
Wymagania fakultatywne (w przypadku których decyzję o ich zrealizowaniu oraz zakresie, w jakim będą one zrealizowane, podejmuje nauczyciel na podstawie oceny dostępnego czasu, umiejętności uczniów i ich zainteresowania danym zagadnieniem). Uczeń:	Cele:						
	1		2	3		4	5
	Umiejętności:						
	1	2	3		4	5	6
1) omawia profilaktykę chorób zakaźnych w różnych etapach życia oraz w aspekcie podróży w rejony endemiczne;		X					X
2) wyjaśnia, na czym polega opieka paliatywna i czym jest terapia uporczywa.							X

Dział III. Aktywność fizyczna

Pytanie wiodące: Jak podejmować aktywność fizyczną w trakcie całego życia oraz świadomie przeciwdziałać sedentarnemu stylowi życia (bezczynności ruchowej), z uwzględnieniem zróżnicowanych potrzeb biologicznych i psychospołecznych pojawiających się na różnych etapach życia?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	
	Umiejętności					
	1	2	3	4	5	6
1) regularnie podejmuje aktywność fizyczną, dostosowaną do indywidualnych potrzeb zdrowotnych oraz upodobań; ocenia wiarygodność i rzetelność źródeł informacji na temat aktywności fizycznej;	X					X
2) dobiera proste programy aktywności fizycznej dla siebie i innych, bazując na rekomendacjach oraz wiarygodnych i rzetelnych źródłach wiedzy;	X					X
3) promuje aktywność fizyczną w najbliższym otoczeniu i wśród osób z różnymi potrzebami i możliwościami psychofizycznymi oraz o różnym stanie zdrowia;			X	X	X	
4) formułuje argumenty na temat aktywności fizycznej dla różnych grup wiekowych (np. dzieci i młodzieży, osób dorosłych, seniorów), grup ze specjalnymi potrzebami (np. dla wspierania płodności, w okresie ciąży i po porodzie, w okresie menopauzy i andropauzy, osób z niepełnosprawnościami, chorując na: cukrzycę typu 1 i 2, nadciśnienie, choroby serca,		X			X	X

depresję i stany lękowe, chorobę nowotworową), odnosząc się do wiarygodnych i rzetelnych źródeł;							
5) wyjaśnia wpływ sedentarnego stylu życia (bezczynności ruchowej) na zdrowie fizyczne i psychiczne ludzi w różnym wieku; opisuje sposoby przeciwdziałania sedentarnemu stylowi życia dostosowane do wieku i ograniczeń zdrowotnych;		X			X		X
6) rozpoznaje zagrożenia związane z aktywnością fizyczną (np. przemęczenie fizyczne i psychiczne, zaburzenia snu, skłonność do urazów, zmniejszenie odporności organizmu oraz zagrożenia związane z kompulsywnym wykonywaniem ćwiczeń fizycznych), a także wyjaśnia, jak unikać tych zagrożeń przez planowanie wysiłku fizycznego;		X			X	X	
7) planuje, organizuje i uczestniczy w wycieczce turystycznej (np. pieszej, rowerowej, górskiej, wodnej); wyjaśnia znaczenie turystyki dla zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego.	X		X	X			

Dział IV. Odżywianie

Pytanie wiodące: Jak stosować racjonalną dietę przez całe życie i świadomie dokonywać zdrowych wyborów żywieniowych?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6

1) planuje posiłki w oparciu o różne diety (np. planetarną, wegetariańską, śródziemnomorską) korzystając z wiarygodnych i rzetelnych źródeł informacji, a także uzasadniania ich wpływ na zdrowie człowieka i środowisko;	X						X
2) wyjaśnia wybrane założenia strategii „Od pola do stołu”; omawia zrównoważone praktyki żywieniowe;							X
3) formułuje argumenty na temat wpływu reklam i trendów żywieniowych na osobiste wybory dietetyczne oraz konsekwencji tych wyborów dla zdrowia i środowiska.		X			X		X

Dział V. Zdrowie psychiczne

Pytanie wiodące: Jak rozwijać przez całe życie umiejętności dbania o dobrostan psychiczny i emocjonalny?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:									
	1		2		3		4		5	
	Umiejętności:									
	1	2	3	3	4	5	6			
1) utrzymuje swój dobrostan psychiczny przez prowadzenie zdrowego stylu życia, w tym znajomość swoich emocji i potrzeb, troskę o relacje społeczne, równowagę między obowiązkami a czasem wolnym, działanie na rzecz społeczności lokalnej;	X		X	X	X					
2) wyraża i komunikuje swoje uczucia i buduje prawidłowe relacje w rodzinie i innych grupach społecznych; nawiązuje bezpieczne relacje	X		X	X	X					

interpersonalne, zachowując uważność na siebie i drugiego człowieka; wyraża wdzięczność;							
3) analizuje presję otoczenia, przekazy z Internetu i mediów społecznościowych oraz oczekiwania społeczne i podejmuje świadome decyzje dotyczące swojego życia;	X		X	X		X	
4) omawia potrzeby osób z zaburzeniami psychicznymi występującymi w różnych okresach życia człowieka, w szczególności zaburzenia odżywiania, zaburzenia depresyjne (np. depresja w ciąży, depresja poporodowa), zaburzenia lękowe, zaburzenia afektywne dwubiegunowe, zaburzenia psychotyczne i zaburzenia neurodegeneracyjne.		X	X	X			X
Wymagania fakultatywne (w przypadku których decyzję o ich zrealizowaniu oraz zakresie, w jakim będą one zrealizowane, podejmuje nauczyciel na podstawie oceny dostępnego czasu, umiejętności uczniów i ich zainteresowania danym zagadnieniem). Uczeń:	Cele:						
	1		2	3		4	5
	Umiejętności:						
	1	2	3		4	5	6
1) omawia różnice między adekwatną i nieadekwatną samooceną; przekształca nieracjonalne przekonania na temat siebie, innych ludzi i świata w racjonalne odpowiedniki;	X		X	X			
2) rozpoznaje i zaznacza swoje granice i przestrzeń psychiczną; omawia pojęcie nadodpowiedzialności; szanuje granice innych osób przez adekwatne reagowanie na potrzeby i komunikaty od innych; rozpoznaje zachowania bierno-agresywne;	X	X	X	X			

3) dobiera odpowiednią pomoc specjalistyczną adekwatnie do sytuacji; omawia różnice między: psychologiem, psychoterapeutą, psychiatrą, specjalistą psychoterapii uzależnień, trenerem, coachem; opisuje podstawowe nurty psychoterapeutyczne (np. poznawczo-behawioralny, psychodynamiczny, systemowy, humanistyczny, integracyjny);	X	X					X
4) wyszukuje przepisy prawne dotyczące ochrony zdrowia psychicznego.	X						X

Dział VI. Zdrowie społeczne

Pytanie wiodące: Jak przygotować się do wyzwań związanych z dorosłością i podejmowaniem decyzji związanych z życiem rodzinnym, zawodowym i społecznym?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) omawia, w jaki sposób jest odpowiedzialny za własny rozwój; wymienia kompetencje, które pomagają w prowadzeniu świadomego i szczęśliwego dorosłego życia;			X			X
2) omawia aspekty organizacyjne, psychospołeczne i zdrowotne dotyczące ciąży i rodzicielstwa, w tym omawia zagrożenia związane ze spożywaniem alkoholu w ciąży m.in. syndrom alkoholowego zespołu płodowego (FAS, FAE);		X				X
3) omawia etapy bliskiej, długotrwałej relacji,		X	X	X		X

w tym koleżeńskiej, przyjacielskiej, romantycznej i sposoby dbania o nią; odróżnia zachowania prawidłowe od przemocowych w relacjach, w tym wymienia cechy przemocy fizycznej, psychicznej i ekonomicznej.							
Wymagania fakultatywne (w przypadku których decyzję o ich zrealizowaniu oraz zakresie, w jakim będą one zrealizowane, podejmuje nauczyciel na podstawie oceny dostępnego czasu, umiejętności uczniów i ich zainteresowania danym zagadnieniem). Uczeń:	Cele:						
	1		2	3		4	5
	Umiejętności:						
	1	2	3		4	5	6
1) z szacunkiem formułuje komunikaty dotyczące decyzji innych osób związane z życiem rodzinnym, partnerskim i rodzicielskim, w tym dotyczące decyzji o związku formalnym, nieformalnym, niepozostawaniu w związku, separacji, rozwodu, rozstania, rodzicielstwa, rodzicielstwa adopcyjnego i zastępczego, bezdzietności;	X		X	X			
2) wyszukuje przepisy prawne dotyczące przywilejów i obowiązków związanych z zawarciem związku małżeńskiego oraz z prawnymi aspektami funkcjonowania związków nieformalnych w Polsce;	X						X
3) wyszukuje przepisy prawne dotyczące urlopów i świadczeń związanych z macierzyństwem i rodzicielstwem oraz przepisy prawne dotyczące sytuacji osoby niepełnoletniej w ciąży.	X						X

Dział VII. Zdrowie seksualne

Pytanie wiodące: W jaki sposób dbać o zdrowie seksualne przez całe życie, korzystając z danych opartych na dowodach oraz tworzyć relacje kierując się szacunkiem wobec każdego człowieka?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) wyjaśnia pojęcie seksualności; omawia rolę całościowej edukacji seksualnej i jej wpływ na bezpieczeństwo oraz umiejętność tworzenia satysfakcjonujących relacji;			X	X		X
2) opisuje budowę i funkcję narządów płciowych wewnętrznych i zewnętrznych; omawia ich znaczenie dla zdrowia i profilaktyki; wyjaśnia funkcję mięśni dna miednicy dla zdrowia fizycznego oraz seksualnego;						X
3) omawia metody antykoncepcji, mechanizm ich działania i kryteria wyboru odpowiedniej metody;						X
4) omawia profilaktykę infekcji i chorób przenoszonych drogą płciową, profilaktykę przed- i poekspozycyjną zakażenia wirusem HIV; wyjaśnia różnicę między życiem z wirusem HIV i chorobą AIDS; wymienia miejsca (np. punkty konsultacyjno-diagnostyczne), w których można wykonać bezpłatne i anonimowe testy; wyszukuje przepisy prawne o odpowiedzialności karnej za bezpośrednie narażenie na zakażenie innych osób chorobami	X	X				X

przenoszonymi drogą płciową;							
5) wymienia czynniki wpływające na płodność człowieka i sposoby dbania o nią; omawia zjawisko niepłodności, określa jej możliwe przyczyny, w tym związane z niezdrowym stylem życia, a także omawia jej skutki i formy leczenia; omawia metody rozrodu wspomaganego (rozdziela naprotechnologię od metody <i>in vitro</i>);		X					X
6) omawia przebieg ciąży; wyjaśnia przebieg porodu fizjologicznego i instrumentalnego oraz cesarskiego cięcia; omawia kwestie zdrowotne związane z karmieniem piersią; opisuje połów i zasady związane z opieką nad noworodkiem; omawia rolę wsparcia edukacyjnego oraz psychicznego dla osób oczekujących na dziecko, w tym rolę szkół rodzenia; omawia standardy opieki okołoporodowej;					X		X
7) wyjaśnia pojęcia: poronienie, aborcja; wymienia etyczne, prawne, zdrowotne i psychospołeczne uwarunkowania dotyczące przerywania ciąży;							X
8) wyjaśnia, na czym polega norma medyczna, prawna, statystyczna, społeczna, moralna, religijna, partnerska oraz indywidualna; wymienia wyznaczniki partnerskiej normy seksualnej;				X			X
9) wymienia kryteria świadomej zgody oraz omawia sytuacje, w których można ją stosować w relacjach zarówno seksualnych, jak i np.: przyjacielskich, rodzinnych i społecznych;				X			X

10) omawia formy przemocy seksualnej, w tym molestowania seksualnego, a także omawia mity na ten temat; omawia sposoby reagowania w sytuacji, gdy doświadcza przemocy seksualnej lub gdy ktoś mówi mu o takim doświadczeniu; identyfikuje instytucje i organizacje udzielające pomocy osobom po doświadczeniu przemocy seksualnej; wyszukuje przepisy prawne dotyczące przemocy seksualnej;	X	X					X
11) wymienia zagrożenia związane z różnymi aspektami seksualności m.in.: uwodzenie w sieci (<i>grooming</i>), <i>seksting</i> , szantaż seksualny (<i>sextortion</i>), pornografia, seksualizacja, prostytutka z udziałem małoletnich, a także wymienia sposoby im przeciwdziałania.		X					X
Wymagania fakultatywne (w przypadku których decyzję o ich zrealizowaniu oraz zakresie, w jakim będą one zrealizowane, podejmuje nauczyciel na podstawie oceny dostępnego czasu, umiejętności uczniów i ich zainteresowania danym zagadnieniem). Uczeń:	Cele:						
	1		2	3		4	5
	Umiejętności:						
	1	2	3		4	5	6
1) omawia zagadnienie przyjemności seksualnej oraz wymienia, co wpływa na libido; wymienia formy aktywności seksualnej; opisuje zaburzenia i dysfunkcje seksualne;		X					X
2) omawia czynniki wpływające na jakość życia seksualnego w różnych etapach życia (np. niepełnosprawność fizyczna, niepełnosprawność intelektualna, choroby przewlekłe, zaburzenia psychiczne, całościowe zaburzenia rozwojowe);			X				X

3) omawia kwestie prawne i społeczne związane z przynależnością do grupy osób LGBTQ+;			X	X			X
4) opisuje stereotypy płciowe, w tym odnoszące się do sfery seksualnej, a także omawia ich negatywny wpływ na rozwój człowieka i relacje interpersonalne oraz omawia sposoby im przeciwdziałania.			X	X			X

Dział VIII. Zdrowie środowiskowe

Pytanie wiodące: Jakie są powiązania między zdrowiem środowiskowym a zdrowiem publicznym i indywidualnym?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele					
	1	2	3	4	5	
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
rozpoznaje dezinformację dotyczącą zmian klimatu oraz ich wpływu na zdrowie i rozpoznaje wiarygodne i rzetelne źródła informacji na ten temat.						X
Wymagania fakultatywne (w przypadku których decyzję o ich zrealizowaniu oraz zakresie, w jakim będą one zrealizowane, podejmuje nauczyciel na podstawie oceny dostępnego czasu, umiejętności uczniów i ich zainteresowania danym zagadnieniem). Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) opracowuje plan działań na rzecz poprawy zdrowia środowiskowego w swojej lokalnej społeczności (np. działania związane z ochroną powietrza, wody i gleby oraz redukcją hałasu);	X	X		X		X
2) organizuje działanie promujące zdrowie	X			X		

środowiskowe przy współpracy ze środowiskiem rówieśniczym, rodzinnym, szkolnym i lokalnym;							
--	--	--	--	--	--	--	--

Dział IX. Internet i profilaktyka uzależnień

Pytanie wiodące: Jak bezpiecznie korzystać z Internetu oraz reagować na objawy uzależnienia fizycznego i behawioralnego?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:						
	1	2	3	4	5		
	Umiejętności:						
	1	2	3	3	4	5	6
1) omawia sposoby ochrony prywatności swojej i bliskich osób, w tym omawia zagrożenia związane z udostępnianiem wizerunku dzieci w Internecie (<i>sharenting</i>);		X		X			X
2) wymienia rodzaje dezinformacji; charakteryzuje pojęcie <i>fake news</i> , omawia sposoby oddziaływania koncernów w zakresie używania substancji psychoaktywnych, w szczególności alkoholu i nowych wyrobów nikotynowych;		X					X
3) podaje przykłady uzależnienia fizycznego i behawioralnego; omawia mechanizm uzależnienia; ocenia własne zachowania pod względem potencjalnego ryzyka uzależnień fizycznych i behawioralnych;		X					X
4) wymienia objawy uzależnień; omawia sytuacje, w których należy podjąć leczenie uzależnień w trybie ambulatoryjnym, dziennym, stacjonarnym albo leczenia przymusowego.		X					X

Wymagania fakultatywne (w przypadku których decyzję o ich zrealizowaniu oraz zakresie, w jakim będą one zrealizowane, podejmuje nauczyciel na podstawie oceny dostępnego czasu, umiejętności uczniów i ich zainteresowania danym zagadnieniem). Uczeń:	Cele:					
	1	2	3	4	5	
	Umiejętności:					
	1	2	3	4	5	6
1) wymienia zagrożenia zdrowotne wynikające z używania substancji psychoaktywnych (np. alkoholu, wyrobów tytoniowych, nowych wyrobów nikotynowych, narkotyków, dopalaczy, leków), w celach seksualnych; wyjaśnia koncepcję redukcji szkód;		X				X
2) wyszukuje przepisy prawne dotyczą zakazu posiadania, nakłaniania do używania, udzielania oraz handlu środkami psychoaktywnymi (np. alkoholem, wyrobami tytoniowymi, nowymi wyrobami nikotynowymi, narkotykami, dopalaczami, lekami);	X	X				X
3) omawia zjawisko przeciążenia informacyjnego, lęk przed niedoinformowaniem (FOMO) oraz czerpanie radości z niewiedzy (JOMO).		X				X

Dział X. System ochrony zdrowia

Pytanie wiodące: Jak świadomie korzystać z systemu ochrony zdrowia w Polsce?

Wymagania szczegółowe dotyczące wiedzy i umiejętności. Uczeń:	Cele:						
	1	2	3	4	5		
	Umiejętności:						
	1	2	3	3	4	5	6
1) wymienia podstawowe prawa pacjenta, osoby		X		X			X

i instytucje, które są odpowiedzialne za ich przestrzeganie oraz omawia sposób reagowania na ich naruszanie; opisuje rolę Rzecznika Praw Pacjenta;							
2) omawia rolę dowodów naukowych i badań klinicznych w profilaktyce i terapii chorób; omawia ogólne zasady badań klinicznych i udziału w nich;							X
3) wyjaśnia, jak korzystać ze świadczeń zdrowotnych w podstawowej opiece zdrowotnej (POZ), nocnej i świątecznej pomocy lekarskiej (NiŚPL), ambulatoryjnej opiece specjalistycznej (AOS), szpitalu, w tym szpitalnym oddziale ratunkowym (SOR); wyszukuje podmioty lecznicze świadczące usługi w zależności od potrzeb zdrowotnych;	X						X
4) wyjaśnia, jak postępować w stanach zagrożenia życia i zdrowia oraz opisuje sytuacje, w których należy wezwać zespół ratownictwa medycznego (kartkę pogotowia); symuluje przeprowadzenie rozmowy z dyspozytorem i przedstawia, na czym polega problem zdrowotny; omawia przykłady nieuzasadnionego wezwania zespołu ratownictwa medycznego oraz przykłady nieuzasadnionego zgłoszenia się na szpitalny oddział ratunkowy (SOR);	X	X					X
5) wyjaśnia, czym jest samoleczenie i podaje jego przykłady, w tym omawia, jak postępować w przypadku podwyższonej temperatury ciała i jak prawidłowo stosować leki bez recepty;		X					X

6) wyjaśnia, czym jest telemedycyna oraz co to jest e-zdrowie;							X
7) wyjaśnia różnice między lekiem a suplementem diety; czyta ze zrozumieniem ulotki leków; omawia zasady dostępu do leków na receptę i bez recepty; omawia podstawowe zasady refundacji leków w Polsce;							X
8) wyjaśnia, jak przygotować się do badań diagnostycznych i jak przedstawić swoje dolegliwości w gabinecie lekarskim oraz opisać dotychczas stosowane leczenie.		X					X
Wymagania fakultatywne (w przypadku których decyzję o ich zrealizowaniu oraz zakresie, w jakim będą one zrealizowane, podejmuje nauczyciel na podstawie oceny dostępnego czasu, umiejętności uczniów i ich zainteresowania danym zagadnieniem). Uczeń:	Cele:						
	1		2	3		4	5
	Umiejętności:						
	1	2	3		4	5	6
1) opisuje podstawy funkcjonowania i finansowania systemu ochrony zdrowia w Polsce oraz wyjaśnia, jaka jest rola Narodowego Funduszu Zdrowia;							X
2) omawia znaczenie i rolę Internetowego Konta Pacjenta (IKP), wyjaśnia jak z niego korzystać, omawia jego funkcje;							X
3) wyjaśnia, czym jest opieka farmaceutyczna oraz kiedy i jak można z niej skorzystać;							X
4) omawia działania niepożądane najczęściej stosowanych leków dostępnych bez recepty.		X					X

Warunki i sposób realizacji

Przedmiot edukacja zdrowotna pozwala uczniom na zdobywanie wiedzy i rozwijanie umiejętności, które mają realne zastosowanie w ich codziennym życiu, wpływając na ich świadome decyzje dotyczące zdrowia. Nauczyciel w tym procesie pełni rolę przewodnika i mentora, który współpracuje z uczniami, wspiera ich w kształtowaniu postaw, wartości i nawyków sprzyjających dbałości o zdrowie.

Zadaniem nauczyciela jest również inspirowanie uczniów do podejmowania świadomych i odpowiedzialnych decyzji dotyczących zdrowia, zarówno własnego, jak i otoczenia.

Wymagania szczegółowe w podstawie programowej w zakresie przedmiotu edukacja zdrowotna obejmuje dziesięć działów, których realizacja powinna uwzględniać całościowe podejście, a proces nauczania musi być spójny. Nauczyciel powinien zaplanować odpowiednią liczbę godzin dla każdego działu, proporcjonalnie do wymagań szczegółowych i potrzeb uczniów.

W niektórych aspektach podstawa programowa daje nauczycielom możliwość dostosowania wymagań i formy zajęć do potrzeb i możliwości edukacyjnych uczniów, zaplecza organizacyjnego i lokalowego szkoły oraz specyfiki środowiska lokalnego. Należy mieć na uwadze, że nierealnym jest szczegółowe omówienie pełnego katalogu chorób i dolegliwości zdrowotnych oraz wszystkich zagrożeń dla zdrowia występujących w różnych etapach życia. Zatem przedmiot ten powinien koncentrować się na aktywizacji uczniów w kierunku całonocnej dbałości o zdrowie i zdrowego stylu życia, działań profilaktycznych, wzbudzania empatii względem osób chorych przewlekle i osób z niepełnosprawnościami, umiejętności poszukiwania wiarygodnych i rzetelnych źródeł informacji dotyczących zdrowia oraz świadomego korzystania z systemu opieki zdrowotnej. Warto pamiętać, że nie jest też możliwym wskazanie najlepszego dla wszystkich modelu budowania, utrzymania i zmiany zachowań zdrowotnych, dlatego w tym zakresie podstawa programowa zostawia nauczycielom swobodę co do ich własnej koncepcji realizacji celów określonych dla edukacji zdrowotnej.

Ze względu na cele edukacji zdrowotnej, w szczególności rozwijanie kompetencji związanych z całonocną dbałością o zdrowie oraz budowanie potencjału zdrowotnego własnego i otoczenia, przedmiot powinien mieć charakter praktyczny oraz wykorzystywać nowoczesne, aktywizujące metody nauczania. Konieczne jest przekazanie uczniom wiedzy na temat wybranych zagadnień (np. symptomy chorób). Jednak do realizacji edukacji zdrowotnej rekomendowana jest metoda projektu,

w szczególności w zakresie wymagań szczegółowych dotyczących aktywności fizycznej i odżywiania, zdrowia środowiskowego oraz budowania postaw i relacji społecznych. Z jednej strony wzmocni to samodzielność i odpowiedzialność uczniów za wdrażanie zachowań prozdrowotnych i unikanie zachowań ryzykownych, z drugiej natomiast stworzy uczniom warunki do indywidualnego kierowania procesem uczenia się.

Rekomendowane jest też wykorzystanie aktywnych form pracy z dziećmi i młodzieżą, w tym pracy w małych grupach, a jeśli organizacja szkoły na to pozwala, to niektóre zajęcia (np. wybrane zajęcia z obszaru zdrowia psychicznego czy seksualnego) można przeprowadzić z połową klasy. Celem takiego rozwiązania jest przekazanie wszystkim uczniom tego samego zakresu wiedzy w warunkach pozwalających na pogłębienie tematu, pracę warsztatową czy podzielenie się własnymi przemyśleniami.

Do realizacji edukacji zdrowotnej szkoła powinna stworzyć uczniom warunki do odpowiedniego kształtowania umiejętności i postaw, m.in. przez możliwość uczestniczenia w dyskusjach, swobodnego wypowiadania się, dzielenia własnymi doświadczeniami i opiniami. Zajęcia powinny być prowadzone w atmosferze wzajemnego szacunku, poczucia bezpieczeństwa, empatii, rozumienia różnic światopoglądowych i rozwojowych oraz potencjalnych ograniczeń psychofizycznych. Szczególną wrażliwość i specjalistyczne kompetencje nauczyciel powinien wykazać w realizacji bloków dotyczących dojrzewania płciowego i zdrowia seksualnego. W tworzeniu scenariuszy zajęć należy dobierać wymagania oparte na dowodach naukowych.

Mając na uwadze specyfikę poszczególnych obszarów edukacji zdrowotnej wartościowe będzie zapraszanie specjalistów zewnętrznych, np. pielęgniarek szkolnych, lekarzy, terapeutów, dietetyków i specjalistów zdrowia publicznego.

Ze względu na potrzebę kształtowania nawyku regularnej aktywności fizycznej i zdrowego odżywiania, zaleca się realizację wymagań szczegółowych z zakresie działań dotyczących regularnej aktywności fizycznej i zdrowego odżywiania w formie semestralnych projektów tematycznych. Projekty powinny obejmować zajęcia wprowadzające, ustalenie zadań na cały semestr oraz ich weryfikację na zakończenie. Wykonywanie zadań i wyzwań powinno być wspierane korzystaniem z nowoczesnych technologii (np. aplikacji mobilnych) oraz dzienniczków aktywności fizycznej czy zdrowego odżywiania.

Z uwagi na specyfikę celów kształcenia edukacji zdrowotnej, wśród metod i technik pracy, które najlepiej sprawdzą się w nauczaniu edukacji zdrowotnej należy wymienić: pracę w grupach, burzę mózgów, metaplan, dyskusję, różne formy debat, metodę studiów

przypadku, symulację, odgrywanie ról i dramę. Wśród metod aktywizujących szczególnie miejsce w nauczaniu edukacji zdrowotnej zajmuje projekt edukacyjny, którego realizacja przez uczniów jest obowiązkowym elementem procesu dydaktycznego.

Doświadczenia edukacyjne i projekty w ramach edukacji zdrowotnej mogą być realizowane m.in. w formie:

- 1) zorganizowania międzypokoleniowego pikniku rekreacyjnego;
- 2) wyjścia edukacyjnego do pobliskiego ekologicznego gospodarstwa rolnego i wspólne przygotowanie posiłku z uprawianej tam żywności;
- 3) wizyty w domu seniora i uczestnictwo w zajęciach integracyjnych;
- 4) wizyty w gabinecie lekarskim lub spotkanie z przedstawicielem zawodu zajmującego się zdrowiem człowieka;
- 5) zorganizowania szkolnego dnia sportu;
- 6) przygotowania i przeprowadzenia zajęć na temat wybranego zagadnienia zdrowotnego przez uczniów starszych klas dla uczniów młodszych klas;
- 7) zorganizowania klasowej wycieczki rowerowej lub uczestnictwa w programach popularyzujących rower jako środek transportu do szkoły;
- 8) nakręcenia filmiku edukacyjnego na temat wybranego zagadnienia dotyczącego zdrowia;
- 9) wizyty w klubie gospodyń wiejskich i udział we wspólnych aktywnościach;
- 10) wyjścia do sklepu spożywczego, w tym analizowanie etykiet wybranych rodzajów produktów, a następnie dyskusja w klasie na temat świadomych wyborów konsumenckich;
- 11) przeprowadzenia przez uczniów ankiety wśród członków ich rodzin i lokalnego środowiska na temat wybranego zagadnienia zdrowotnego, a następnie analiza i prezentacja zebranych przez wszystkie osoby wyników;
- 12) zorganizowania wydarzeń z cyklu „Lepiej zapobiegać niż leczyć” oraz „Z chorobą da się żyć” – spotkania z udziałem autorytetów krajowych i lokalnych celebrytów lub „ludzi sukcesu”, promujących zdrowy styl życia, a także tych żyjących z chorobą przewlekłą;
- 13) wizyty w lokalnej instytucji zajmującej się wspieraniem ludzi chorych lub działaniami na rzecz zdrowego środowiska;
- 14) wizyty w instytucji organizującej wolontariat promujący zachowania prozdrowotne, związany z szeroko pojętym zdrowiem;

15) wizyty w instytucji badawczo-naukowej prowadzącej badania naukowe i prace rozwojowe związane z profilaktyką zdrowotną i leczeniem.

Realizacja edukacji zdrowotnej powinna być również włączona w strategię i plany rozwoju szkoły oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły, we współpracy z rodzicami i opiekunami oraz środowiskiem lokalnym.

Interdyscyplinarny charakter edukacji zdrowotnej wymaga współpracy z nauczycielami innych przedmiotów zawierających treści zbliżone lub związane z problematyką edukacji zdrowotnej (m.in.: biologii, wychowania fizycznego, chemii, edukacji dla bezpieczeństwa) oraz z psychologiem szkolnym, pedagogiem szkolnym i pielęgniarką szkolną.

Powiązanie podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie przedmiotu edukacja zdrowotna (w zakresie poszczególnych działów) z podstawą programową kształcenia ogólnego w zakresie innych przedmiotów (w zakresie poszczególnych działów):

Podstawa programowa kształcenia ogólnego w zakresie przedmiotu edukacja zdrowotna (poszczególne działy):	Podstawa programowa kształcenia ogólnego w zakresie innych przedmiotów (poszczególne działy):
Dział II. Zdrowie fizyczne	Wychowanie fizyczne (zakres podstawowy): Dział I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna.
Dział III. Aktywność fizyczna	Wychowanie fizyczne (zakres podstawowy): Dział I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna; Dział II. Aktywność fizyczna; Dział III. Bezpieczeństwo w aktywności fizycznej.
Dział IV. Odżywianie	Biologia (zakres podstawowy): Dział V. Budowa i fizjologia człowieka.
Dział V. Zdrowie psychiczne	Biologia (zakres podstawowy): Dział V. Budowa i fizjologia człowieka. Etyka (zakres podstawowy): Dział I. Elementy etyki ogólnej.
Dział VI. Zdrowie społeczne	Edukacja obywatelska (zakres podstawowy): Dział I. Ja i społeczeństwo. Etyka (zakres podstawowy): Dział II. Wybrane zagadnienia etyki szczegółowej (praktycznej, stosowanej, zawodowej).
Dział VII. Zdrowie seksualne	Biologia (zakres podstawowy): Dział V. Budowa i fizjologia człowieka.
Dział VIII. Zdrowie środowiskowe	Geografia (zakres podstawowy): Dział III. Atmosfera.
Dział IX. Internet i profilaktyka uzależnień	Informatyka (zakres podstawowy): Dział IV. Rozwijanie kompetencji społecznych.
Dział X. System ochrony zdrowia	Biologia (zakres podstawowy) Dział V. Biologia i fizjologia człowieka.

Z perspektywy podstawy programowej w zakresie przedmiotu edukacja zdrowotna, ważne jest także kształtowanie kompetencji związanych z empatią, asertywnością, wyszukiwaniem, weryfikowaniem i prezentowaniem informacji, a także umiejętności są uwzględnione w wymaganiach szczegółowych dla podstawy programowej w zakresie przedmiotu język polski (tj. kształtowanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów, kształcenie językowe i tworzenie wypowiedzi, itp.).”.

§ 2. 1. Podstawę programową kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego i technikum, stanowiącą załącznik nr 1 do rozporządzenia zmienianego w § 1, w brzmieniu nadanym niniejszym rozporządzeniem, w zakresie przedmiotu edukacja zdrowotna, stosuje się, począwszy od roku szkolnego 2025/2026 w stosunku do uczniów klas I–III liceum ogólnokształcącego i klas I–III technikum.

2. Podstawę programową kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego i technikum, stanowiącą załącznik nr 1 do rozporządzenia zmienianego w § 1, w brzmieniu nadanym niniejszym rozporządzeniem, w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska, stosuje się, począwszy od roku szkolnego:

- 1) 2025/2026 w klasie II liceum ogólnokształcącego i klasie II technikum oraz klasie II liceum ogólnokształcącego dla dorosłych, w której kształcenie rozpoczyna się z dniem 1 września 2025 r. lub z dniem 1 lutego 2026 r.;
- 2) 2026/2027 w klasie III liceum ogólnokształcącego i klasie III technikum oraz klasie III liceum ogólnokształcącego dla dorosłych, w której kształcenie rozpoczyna się z dniem 1 września 2026 r. lub z dniem 1 lutego 2027 r.;
- 3) 2027/2028 w klasie IV technikum.

§ 3. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 1 września 2025 r.

MINISTER EDUKACJI

Za zgodność pod względem
prawnym, legislacyjnym i redakcyjnym

Andrzej Barański

Dyrektor

/ – podpisano cyfrowo/